

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

SOL 066

Höstterminen 2005

ISLAM I DET SVENSKA SAMHÄLLET UR ETT INTEGRATIONSPERSPEKTIV

Författare: Elisabet Hansson

Handledare: Lars B Ohlsson

Abstract

The role of Islam in integrative work in Swedish society

The main purpose of this report was to describe the role of Islam in integrative work in Swedish society. Questions connected to the purpose were: Is Islam a possibility or an obstacle to integration? Which arguments are used to describe Islam as a possibility or an obstacle? How are the different views on Islam expressed in integrative work? Which are the consequences of such views?

A qualitative method with an empirical research and a thematic analysis has been applied to the material. The empirical research consists of interviews.

The results of this report describe Islam neither as a possibility nor as an obstacle from a political view. By muslims and researchers Islam can be regarded both as a possibility and as an obstacle in integrative work. Swedish legislation, attitudes and lack of knowledge, the lifesituation of the immigrant and the view of religion as an instrument for integrative work influence the role of Islam in integrative work.

Innehållsförteckning	sid
1. Inledning	1
1.1 Problemformulering med avgränsningar	1
1.2 Syfte och Frågeställningar	1
1.3 Metod och urval	2
1.3.1 Metodval	2
1.3.2 Urval	3
1.3.3 Genomförande	3
1.3.4 Bearbetning och analys	3
1.3.5 Tillförlitlighet	4
1.3.6 Etiska överväganden	5
1.3.7 Källkritik	5
1.3.8 Disposition	5
2. Teoriavsnitt	6
2.1 Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter	6
2.2. Begreppsdiskussion	10
2.2.1 Integration	10
2.2.2 Invandrare	12
2.2.3 Muslim	13
3. Redovisning av empirin	14
3.1 Presentation av intervjupersonerna	14
3.2 Islam - hinder eller möjlighet?	14
3.2.1 Två kommunrepresentanter	14
3.2.2 Två praktiserande muslimer	16
3.2.3 Två forskare	16
3.3 Vilka uttryck tar sig intervjupersonernas ställningstaganden?	17
3.3.1 Två kommunrepresentanter	17
3.3.2 Två praktiserande muslimer	19
3.3.3 Två forskare	20
3.4 Hur yttrar sig den allmänna debatten kring 'islam och integration'?	21
3.4.1 Integrationsbegreppet	21
3.4.1.1 Två kommunrepresentanter	21
3.4.1.2 Två praktiserande muslimer	22
3.4.1.3 Två forskare	23
3.4.2 Invandrarbegreppet	23
3.4.2.1 Två kommunrepresentanter	23
3.4.2.2 Två praktiserande muslimer	24
3.4.2.3 Två forskare	24
3.4.3 Massmedia	25
3.4.3.1 Två kommunrepresentanter	25
3.4.3.2 Två praktiserande muslimer	26
3.4.3.3 Två forskare	27

4. Analys	28
4.1 Islam – varken hinder eller möjlighet	28
4.2 Islam som hinder	30
4.3 Islam som möjlighet	33
5. Avslutning	35
5.1 Avslutande diskussion	35
5.2 Sammanfattning	37
Källförteckning	39
Bilaga	43

1. Inledning

1.1 Problemformulering med avgränsningar

Under hösten har upplopp och kravaller spridits i städernas förorter runt om i Europa. I Paris har våldsamma kravaller förekommit, många bilar har satts i brand och polis har genomfört massaresteringar. Anledningen till upploppen kan anses vara den känsla av utanförskap och marginalisering som många invandrare i förorterna upplever. Invandrarna har kommit att ses som andra klassens medborgare med bristande möjligheter att aktivt ta del i samhällslivet på lika villkor som andra medborgare.

Integration och integrationspolitik har under lång tid varit ett hett ämne på tidningarnas debattsidor, även i Sverige. Segregerade bostadsområden, invandrares svårigheter att etablera sig på arbetsmarknaden och invandrarungdomars slitningar mellan familjens kulturbundna traditioner och det omgivande samhällets förväntningar har uppmärksammats.

På den politiska dagordningen är integrationsfrågor i fokus. När regeringen under våren 2006 lägger fram budgetpropositionen, presenteras det åtgärdspaket som ska ligga till grund för framtidens integrationsarbete. Regeringens målsättning är att Sverige skall bli ett föregångsland på integrationsområdet. (<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/00/93/30b3e2ef.pdf>)

För en del av dem som invandrar till Sverige utgör islam den referensram utifrån vilken livet tolkas. Utgångspunkten för livstolkning skiljer sig därmed från flertalet svenskers. Vilka konsekvenser får islam och islamiskt livsmönster för svenskt integrationsarbete? Har islam någon betydelse för invandrares integration i det svenska samhället? Ambitionen är att ge exempel på hur man kan se på religionens roll i integrationsarbete.

Den religion som avses och som är föremål för studien är islam. Uppsatsen betraktar islams roll i integrationsarbetet utifrån enstaka policymakers perspektiv, dvs de personer i vars uppgift och profession det ingår att föra talan för det som de representerar. Undersökningen begränsas till att omfatta svenska förhållanden. Det kommer inte heller att göras någon jämförelse med andra folkgrupper.

1.2 Syfte och Frågeställningar

Syftet är att ta reda på hur man kan se på Islam i det svenska samhället ur ett integrationsperspektiv.

De frågeställningar jag valt att arbeta utifrån är:

- * Ses Islam som en möjlighet eller ett hinder ur ett integrationsperspektiv?
- * Vilka argument används när man diskuterar Islam ur ett integrationsperspektiv?
- * Vilka uttryck tar sig respektive ställningstagande?
- * Vilka konsekvenser får respektive ställningstagande?

1.3 Metod och Urval

1.3.1 Metodval

I denna uppsats tillämpas den kvalitativa metoden med empirisk undersökning samt tematisk analys. Genom att studera litteratur tillägnar jag mig kunskaper för det fortsatta uppsatsarbetet. Därefter skriver jag intervjuguide och utför intervjuundersökningen. Med hjälp av litteraturen samt det insamlade intervjumaterialet är mitt syfte att beskriva och komma underfund med vilken roll islam spelar i integrationen. Med beskrivningen vill jag visa på olika sätt att se på islam ur ett integrationsperspektiv.

Den empiriska undersökningen utgörs av intervjuer med ett mindre antal personer som redogör för sina uppfattningar. Anledningen till att göra intervjuer är att dessa kan tydliggöra de bilder av islam ur ett integrationsperspektiv som personerna ifråga har och som de genom sitt arbete och engagemang ger uttryck för. Jag använder mig av halvstrukturerade intervjuer, som utgår ifrån en i förväg uppgjord intervjuguide utan svarsalternativ. Intervjufrågorna är öppna och intervjupersonerna kan fritt svara på frågorna.

En kvalitativ metod har både för- och nackdelar, precis som de flesta andra metoder. Fördelen är bland annat att en frågeställning kan belysas ur olika synvinklar beroende på intervjupersonernas bakgrund. Vidare är metoden flexibel när det gäller frågeställningar som glömts bort eller formulerats fel. När sådana problem upptäcks under undersökningens gång, kan de rättas till. Flexibiliteten gäller också valet av intervjufrågor och deras ordningsföljd. Eftersom antalet intervjupersoner är begränsat, kan resultatet inte sägas spegla en allmänt spridd uppfattning eller utgöra underlag för generaliseringar. I en intervjusituation finns en risk att intervjupersonerna uttrycker det som de tror förväntas av dem eller som de tror intervjuaren vill höra och kanske inte det som de egentligen anser. Intervjuarens personlighet och närvaro påverkar självfallet också intervjupersonerna på ett eller annat sätt, oavsett man vill det eller ej. En annan nackdel med en kvalitativ metod är att den är tidskrävande med sina ibland omfattande intervjuer, utskriften av desamma, bearbetning och analys av det insamlade materialet. (Holme/Solvang, 1991, s29-38, 87-92, 102, 115)

1.3.2 Urval

Urvalskriterierna för intervjupersonerna är att de ska kunna belysa uppsatsens syfte ur varierande perspektiv och att en viss jämförelse dem emellan kan göras. Jag väljer de aktuella intervjupersonerna för att de representerar olika instanser, yrkesgrupper och församlingar som är aktuella för och har kunskap om integrationsarbete respektive islam i Sverige. Intervjupersonerna är en typ av policymakers, dvs det ingår i deras uppgift och profession att föra talan för det som de representerar. De har inflytande över och kan påverka andra människors upplevelse av förhållandet mellan islam och integration.

Anledningen till att jag väljer att undersöka islams roll ur ett integrationsperspektiv, är mitt intresse för religioners differentierade roller i enskilda individers liv och i samhällen.

Sex personer kontaktas för intervjuer. Deras namn aktualiseras genom Lunds Kommuns hemsida, Malmö Stads hemsida, hemsidan för Islamic Center i Malmö samt hemsidan för Islamisk Kultur Centrum i Lund & Muslim Students. De två intervjupersoner som arbetar som forskare har jag kommit i kontakt med genom tidigare studier på teologiska institutionen vid Lunds universitet. Jag ringer upp intervjupersonerna och bokar tid för intervju. Min ambition är att alla intervjupersoner ska få möjligheten att förbereda sig genom att jag per e-post sänder den intervjuguide som fungerar som utgångspunkt för intervjuerna. Alla intervjupersoner utom en, Malik Kosrawe, hade läst igenom frågorna vid intervjutillfället.

1.3.3 Genomförande

När urvalskriterierna för intervjupersonerna är gjorda, vidtar arbete med att finna namn och telefonnummer till alla. Intervjuare och intervjupersonerna kommer överens om lämplig tid för genomförande, varpå intervjuguiden översänds per e-post till intervjupersonerna. Intervjuerna varar mellan 25 och 60 minuter. Intervjuerna genomförs vid personliga möten på intervjupersonernas arbetsplatser i alla fall utom ett, då det av praktiska skäl äger rum i intervjupersonens hem. Intervjupersonerna gav sitt godkännande till att deras namn publiceras i uppsatsen. Intervjufrågorna har utkristalliserats vid studium av litteratur inom ämnena migration, integration, etnicitet och religion. Utgångspunkten för intervjufrågorna är den analytiska metodprincipen. (Holme/Solvang, 1991, s45-47) Närmare presentation av intervjupersonerna görs i anslutning till redovisning av empirin.

1.3.4 Bearbetning och analys

Intervjuerna spelas in på band, vilka sedan avlyssnas. Intervjuerna skrivs under avlyssningen ner ord för ord. Olika teman i intervjuerna markeras utifrån de frågeställningar som ställts upp

och den intervjuguide som använts. Intervjuerna redovisas tematiskt och i sammandrag. Tematisk analys tillämpas sedan på de motiv som framkommit under arbetet och som tillsammans med tidigare forskning och aktuell litteratur kan belysa islams roll i det svenska samhället ur ett integrationsperspektiv.

1.3.5 Tillförlitlighet

Syftet med en kvalitativ undersökning är att få ökad förståelse för det som undersöks, vilket gör att den statistiska representativiteten inte blir den centrala. Pålitligheten påverkas av hur undersökningen görs. Undersökningen i sin tur påverkas av normativa och kognitiva faktorer såsom värderingar och förväntningar, vilka är svåra att helt undvika. Uttalanden och texter tolkas, vilket ger utrymme för variationer i resultat.

I en kvantitativ intervjusituation finns en närhet mellan intervjuare och intervjuperson, vilket ger intervjupersonen möjlighet att själv vara med och påverka och därmed bidra till att kontrollera det insamlade intervjumaterialets pålitlighet. Å andra sidan finns en risk att intervjupersonerna uttrycker det som de tror förväntas av dem eller som de tror intervjuaren vill höra och kanske inte det som de egentligen anser. I denna undersökning väljs intervjupersoner med tanke på att de representerar olika instanser, yrkesgrupper och församlingar, vilket innebär att de inte talar i egen sak utan i egenskap av sin profession. De kan stödja sina uttalanden på riktlinjer och faktorer utanför dem själva, vilket kan minska risken för anpassning av svaren till intervjuaren. Via e-post får intervjupersonerna intervjuguiden i förväg, för att de ska få möjlighet att kolla upp saker som de eventuellt är osäkra på. Därmed minskar risken för att de svarar utifrån egna tankar och värderingar. Alla intervjupersoner svarar utifrån samma intervjuguide.

Intervjuaren måste vara medveten om sin inverkan på situationen och hur den egna personligheten, kroppsspråket, tonfallet samt den egna förförståelsen och fördomarna kan påverka resultatet. När det gäller intervjusituationerna för denna rapport försöker intervjuaren att tänka på detta, men i den kvalitativa intervjumetoden finns dock nedlagt att det nästan inte går att få resultat som kan sägas vara objektiva och oberoende av omgivningen. I val av sätt att redovisa empirin samt analyssystemata lyser intervjuarens förförståelse och fördomar igenom. Om läsaren är medveten om detta dilemma kan tolkning göras i ljuset av det.
(Holme/Solvang, 1991, s100-109; Socialhögskolan, 2001, s12)

1.3.6 Etiska överväganden

Några problem av etisk art är inte aktuella under arbetets gång. Intervjupersonerna är så kallade policymakers och framträder i viss mån som offentliga personer. De uttalar sig i egenskap av sina professioner och inte som privatpersoner och har gett sitt godkännande till att deras namn publiceras i uppsatsen.

1.3.7 Källkritik

Materialet omfattar:

- * Intervjuer
- * Belysande litteratur
- * Officiella tryck
- * Tidningsartiklar
- * Internetinformation

Det tryckta material som används är publicerat forskningsmaterial samt övrig belysande litteratur. Några officiella tryck från Socialstyrelsen, Invandrarverket m.fl. används också. Som alltid när man tillägnar sig litteratur krävs ett kritiskt sinne för att bedöma materialets trovärdighet. All typ av analys får anses färgad av en mängd olika faktorer, vilket är varje skribents och läsares dilemma och som är viktigt att hålla i minnet.

Ännu svårare är det att handskas med tidningsartiklar samt den information som finns tillgänglig på internet. Tidningsartiklar ger ofta tydligt uttryck för privata åsikter, vilket kan vara både positivt och negativt. Vanligtvis finns inte krav på objektivitet och att det som sägs ska kunna verifieras utifrån beprövad kunskap. Användningen av tidningsartiklar i det aktuella uppsatssammanhanget får därmed anses begränsat, men relevant i vissa specifika fall då utrymme ges att skildra den massmediala debatten. Jag försöker använda välkända hemsidor på internet i tron att de innehåller något mer tillförlitligt material än det som hämtas från små och okända hemsidor. I ett fall används en privat hemsida, men materialet därifrån har presenterats vid en promotionsföreläsning vid Lunds universitet.

1.3.8 Disposition

Uppsatsens syfte, frågeställningar och val av metod har presenterats i inledningskapitlet liksom redogörelser för urval, genomförande, bearbetning och analys, tillförlitlighet, etiska överväganden samt källkritik. Fokus i andra kapitlet är tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter samt en diskussion kring centrala begrepp i uppsatsen. I det tredje kapitlet

redovisas empirin tematiskt och i sammandrag. I uppsatsens fjärde kapitel tillämpas tematisk analys på de motiv som framkommit under arbetet och som tillsammans med tidigare forskning och aktuell litteratur kan belysa islams roll i det svenska samhället ur ett integrationsperspektiv. Femte kapitlet innehåller en avslutande diskussion samt en kortfattad sammanfattning av uppsatsen.

2. Teoriavsnitt

2.1 Tidigare forskning och teoretiska utgångspunkter

Utbildning och forskning kring internationell migration och etniska relationer bedrivs vid ett flertal lärosäten i Sverige idag. Några av dem kommer kortfattat att presenteras här.

CEIFO är en förkortning av Centrum för invandringsforskning och är en tvärvetenskaplig forskningsenhet vid Stockholms universitets samhällsvetenskapliga fakultet. Här studeras internationell migration, etnicitet, nationalitet och nationalism, främlingsfientlighet och rasism, relationer mellan etniska grupper samt migrations- och flyktingpolitik. Vidare studeras livsomständigheter och integrationsprocesser hos olika grupper av migranter som lever i Sverige.

CEIFO har till exempel drivit ett projekt med flera grenar där bland andra *Maritta Soininen* (1992) i en studie om svensk flyktingmottagning, 1985 års reform och den kommunala flyktingmottagningens organisering har visat på förhållanden som bidragit att de invandrar- och flyktingpolitiska problemen inte kunnat lösas. *Matti Similä* (1992) har i sin studie "Flyktingmottagandet – studier av flyktingars integration och etniska relationer i Sverige" studerat de processer som medför att olika flyktinggrupper i varierande grad och på olika sätt integreras inom olika samhällsområden. *Abdul Kadhim* (1994) har studerat flyktingars integrationsprocess i ljuset av den lokala flyktingmottagningens verksamhet och organisation. *Lena Södergran*, fil.dr. i sociologi vid Umeå universitet skrev sin licentiatavhandling om "Invandrar- och flyktingpolitik i praktiken Exemplet Umeå kommun " där hon studerade nationell och lokal invandrar- och flyktingpolitisk verksamhet. (Södergran, 1997, s8-9)

CEIFO har i samarbete med *Socialstyrelsen* tagit fram en begreppskatalog över centrala begrepp inom området Internationell Migration och Etniska Relationer (IMER), "Mångfald, integration, rasism och andra ord" (1996). Här definieras och problematiseras begrepp som används för att beskriva, analysera och förstå fenomen i ett mångkulturellt samhälle.

KIM, som är en förkortning för Centrum för studier av Kulturkontakt och Internationell Migration, bedriver sin verksamhet vid Göteborgs universitet. *Åke Sander* är fil.dr. och docent i religionsvetenskap samt föreståndare för *KIM*. *Daniel Andersson* är fil.dr. i religionsvetenskap och liksom Sander verksam vid Göteborgs universitet. Andersson och Sander är redaktörer för boken "Det mångreligiösa Sverige – ett landskap i förändring" (2005). I denna beskrivs och diskuteras Sveriges nya religiösa landskap och de förändringsprocesser som blir följden av möten mellan majoritetssamhället och minoritetsreligionerna. Författarna vill visa att det är viktigt att förstå religionens plats i samhället som bakgrund till olika skeenden och problem i världen, som t ex migration.

IMER, som står för Internationell Migration och Etniska Relationer, är en utbildnings- och forskningsgren vid Malmö Högskola. Här forskar man bland annat kring ämnen som demokrati, mänskliga rättigheter, migration, etnicitet, integration, fred och krig, kultur, moral, etik, mänsklig kommunikation och språk.

Anne Sofie Roald är docent i religionshistoria med islamologisk inriktning och lektor på *IMER*, Malmö högskola. Roald forskar nu om den muslimska minoriteten inom den svenska nationalstaten. *Pernilla Ouis* är fil.dr. i humanekologi och undervisar i bland annat detta vid Lunds universitet samt i islamologi vid Södertörns och Ersta & Sköndal högskola. Tillsammans har de skrivit boken "Muslim i Sverige" (2003) som syftar till att visa hur muslimer i Sverige lever islam i sin vardag. Författarna, som själva är konvertiter till islam, presenterar också svenska muslimers erfarenhet och förståelse av sin religion och vill belysa deras upplevelser kring att praktisera islam i det svenska samhället. Bland annat berörs integration, segregation och medias roll i definierandet av islam.

Margareta Popoola är fil.dr. i sociologi vid *IMER*, Malmö Högskola. Hon har forskat kring etnicitets- och minoritetsfrågor samt integrations- och segregationsprocesser. Popoola har gjort en genomgång av integrationsbegreppet i "Integration, en samtidsspeglning. En översikt" (2002) där hon redogör för begrepp, historia, politik och boende i ett delat samhälle.

Jonas Otterbeck är fil.dr. i religionshistoria med islamologisk inriktning och arbetar som lektor på *IMER* vid Malmö högskola. Otterbecks forskning är inriktad på islam i samtiden och framför allt islam i Sverige. Dessutom arbetar han med att undersöka unga muslimska livshistorier i Öresundsregionen med fokus på personer som har en tro, men som inte låter den styra varje steg i livet. Otterbeck är också involverad i ett nätverk som kallas *NOCRIME*. Inom ramen för det projektet arbetar han med makt, ledarskap och genus inom den muslimska gruppen i Sverige.

Otterbeck menar att det inte har skrivits mycket om den muslimska befolkningen ur ett religionsperspektiv. Däremot har det skrivits en del om islams framväxt i Sverige. Texter om islam i Sverige behandlar, enligt Otterbeck, till stor del församlings- och organisationshistoria. En stor del av det material som produceras baseras på andras texter, som i sin tur bygger på tidigare publiceringar. (Otterbeck, 2000, s21-24)

Ingvar Svanberg är fil.lic. i etnologi vid Institutionen för östeuropastudier vid Uppsala universitet. Han forskar, skriver och undervisar om bland annat etnobiologiska frågeställningar, religionsmötesfrågor och minoritetsfrågor. *Pia Karlsson* är etnolog vid Institutet för folklivsforskning, Stockholms universitet och Svenska Institutet för Nordamerikastudier, Uppsala. Hon forskar om religionsmöten och populärkultur samt undervisar i invandrar- och kulturkunskap. Nu arbetar hon med en avhandling som handlar om moskédebatter i Sverige och övriga västvärlden. Tillsammans är de redaktörer för boken "Religionfrihet i Sverige Om möjligheten att leva som troende" (1997), som belyser det motstånd och den intolerans som troende människor möter i en sekulär omgivning.

David Westerlund är docent i religionshistoria vid Stockholms universitet och universitetslektor vid Religionshistoriska avdelningen vid Uppsala universitet. Tillsammans med Ingvar Svanberg är han redaktör för boken "Blågul islam? Muslimer i Sverige" (1999), där det skildras hur svensk islam vuxit fram och utvecklats.

Åsa Brattlund är socionom och doktorand vid Stockholms universitet, Institutionen för internationell pedagogik. Hennes avhandling är en jämförande kvalitativ studie mellan två muslimskt profilerade grundskolor i Sverige och två i England. *Jan Samuelsson* är islamolog och fil.dr., f.d. ordförande i Svenska Afghankommittén och konsult i frågeställningar kring kulturmöten, integration och islamologi. De har tillsammans skrivit "Islam – en folkrörelse, muslimer i svenskt samhällsliv" (1991). Boken baseras på 80 djupintervjuer med ledande personer inom de islamiska församlingarna i Sverige. Skolöverstyrelsen samt Statens invandrarverk har med ekonomiskt stöd medverkat till undersökningens genomförande. Författarna redogör bland annat för de problem som muslimer stöter på i svenskt samhällsliv och vad vi kan lära oss av islam.

Katarina Högfeldt som arbetar vid enheten för mångkulturell utveckling i Göteborgs stad gav 2005 ut "Bland sjalar och skägg – intervjuer med troende muslimer i Göteborg". Studiens syfte är att belysa hur man som troende och praktiserande muslim förhåller sig till, samt får utrymme för, sin tro i vårt samhälle. Rapporten presenterar elva göteborgares berättelser om sin vardag och deras upplevelse av att praktisera sin religion i det svenska samhället.

Områden med nära anknytning till integration och religion är kultur och identitet. *Åke Daun* är professor emeritus i etnologi vid nordisk museet och Stockholms universitet. *Billy Ehn* är professor i etnologi vid Umeå universitet, Institutionen för kultur och medier. Daun och Ehn är tillsammans redaktörer för boken "Blandsverige Om kulturskillnader och kulturmöten" (1989). I boken ges olika perspektiv på det svenska invandrarsamhället inom områden som kulturell särart, konfrontation och mångfald i dagens Sverige. Författarna intresserar sig för vad som händer när människor med olika värderingar, kunskaper och livsstilar möts. Som exempel tar författarna invandrargrupper med muslimsk bakgrund. För att förstå turkiska eller nordafrikanska invandrare räcker det exempelvis inte med att lära sig all teoretisk kunskap om islam, menar författarna. Istället bör man se vad grupperna gör med islam i Sverige och vad som händer när muslimska regler och föreställningar möter svenska förhållanden.

Thomas Hylland Eriksen är professor vid institutionen för socialantropologi, Oslo universitet. Han skriver och föreläser om bland annat flerkulturell identitet, darwinism och minoriteter. I boken "Rötter och Fötter - Identitet i en ombytlig tid" (2004) lyfter författaren fram en rad frågeställningar kopplade till identitetsutvecklingen hos en människa. Rubriken speglar författarens utgångspunkt, att en människa består av både rötter och fötter, dvs hon är en produkt av både av sina val, sina gener och sin omgivning - på en och samma gång. Detta gäller alla människor oavsett om man är man eller kvinna, gammal eller ung, muslim eller hedning, jude eller grek.

António Barbosa da Silva är professor vid Misjonshögskolen i Stavanger och hans broder *Domingos Barbosa da Silva* är farmaceut i Norge. De har tillsammans skrivit boken "Kulturkonfrontation – kris eller möjlighet" (1988) där de redogör för invandrarnas situation i Norge och vilka konsekvenser tvärkulturell uppfostran får för barnets identitet.

Selahattin Baysan, hemspråklärare med turkiska rötter och *Hanns R Bennerstam*, lärare i svenska som andraspråk har tillsammans skrivit boken "Kulturell förståelse Om landsbygdsinvandrare i Sverige" (1990) i vilken de vill ge en djupare förståelse av kulturmöten. Författarna ger dels olika förklaringar till varför det uppstår kulturkollisioner, dels förslag på hur man kan agera för att kulturkollisioner inte ska uppkomma.

Reza Eyrumlu är fil.dr. i sociologi, universitetslektor i sociologi vid Institutionen för individ och samhälle, Högskolan Väst. Han har forskat om iranska familjer och deras villkor och funnit ett samband mellan sociala mönster i hemlandet och familjemedlemmarnas integration i det svenska samhället. "Iranier möter Sverige" (1997) handlar om hur iranska familjer med medelklassbakgrund upplever mötet med det svenska samhället.

I "Flyktingars möte med Sverige – en studie av flyktingkapets erfarenheter" (2000) redogör *Siv Ehn*, fil.dr. i bebyggelseanalys vid Kungliga Tekniska Högskolan, för sin undersökning bland 40 flyktingar från fyra etniska grupper: bosnier, iranier, kurder och somalier. De beskriver sina upplevelser och erfarenheter under den första tiden i Sverige.

Svenska myndigheter har publicerat material om integration. En *invandrarpolitisk kommitté* fick i november 1994 uppdrag av regeringen att göra en bred och omfattande översyn av svensk invandrarpolitik, vilket resulterade i slutbetänkandet "Sverige, framtiden och mångfalden" (SOU 1996:55). Bakgrunden var att den svenska befolkningens etniska sammansättning förändrats och att en ökande social segregering konstaterats. Kommittén tillfrågade många olika experter och resultatet blev förslag till nya mål och riktlinjer för invandrarpolitiken.

Invandrarverket presenterade på regeringens uppdrag "Mångfald och ursprung – rapport från ett multietniskt Sverige" (1997). Syftet med sammanställningen var att ge en bild av situationen för invandrare och ge en allsidig belysning av den heterogena gruppen genom att behandla ämnen som t ex "Invandrarbefolkningen", "Hitta sin identitet i mångfalden" och "Allmänna opinionen".

Integrationsverket redovisar i "Integrationsbarometer 2004" attitydanalyser som bygger på enkätundersökningar med frågor om etnisk mångfald, diskriminering och integrationspolitik med jämförelser för perioden 1999-2004. Nytt för "Integrationsbarometer 2004" är frågor om islam och muslimer i Sverige. Varje år genomförs en undersökning av den här typen för att följa upp och analysera hur attityder och erfarenheter hos allmänheten ser ut och förändras i relation till bestämda aspekter av integrationsprocessen och integrationspolitiken.

Statistiska Centralbyrån i samarbete med Integrationsverket ger i tabeller och diagram en bild av integration i det svenska samhället i sin lilla fickbok "Tillsammans – integration i det svenska samhället" (2005). Bokens syfte är att skapa underlag till beslutsfattande inom det politiska området integration och möjlighet för alla andra att söka svar på frågor om integration.

2.2 Begreppsdiskussion

2.2.1 Integration

Integrationsbegreppet används frekvent i diskussioner, men ges sällan en definition. Tolkningsutrymmet blir därmed stort och begreppet har getts skiftande innebörd under åren. De olika definitionerna utgår från människors växlande värderingar och föreställningar.

Ursprungligen var det ett sätt att uttrycka ambitionen att alla invånare skulle bli jämlika i landet. (SOU 1996:55, s72-73) Under senare år har integration ofta använts i samband med invandring, invandrare och deras barn. (Popoola, 2002, s9, 13)

När begreppet integration omnämns i denna framställning avses en ömsesidig process där jämlikhet och delaktighet i det svenska samhället för alla medborgare eftersträvas och där kulturella variationer finner sin plats i helheten.

Integrationsbegreppet kan studeras antingen ur ett samhälls- eller ett individperspektiv. Eftersom integration kan sägas utgå från delar som tillsammans strävar efter att fungera som en helhet, kan ett samhälle betraktas som mer eller mindre integrerat. När enskilda individer eller grupper bedöms som mer eller mindre integrerade finns det en tendens att se integration som något som angår de minoritetsmedlemmar som försöker anpassa sig till majoritetssamhället. Det uttrycks således en strävan efter att uppnå något gemensamt, ett blandat samhälle där medborgarna känner delaktighet, tillit, förtroende och social närhet. (Popoola, 2002, s13-16)

Sociologen José Alberto Diaz definierar integration som ”ett tillstånd då invandrade uppnår delvis eller fullständig jämlikhet med infödda individer rörande deltagande i olika typer av sociala relationer som arbetsliv, boendeförhållande och politik”. Integrationen är enligt Diaz ett socialt fenomen som alltså relateras till invandrarnas sociala delaktighet i majoritetssamhället. Utifrån detta synsätt har invandrarna möjlighet att påverka sitt eget liv, välja och handla på eget initiativ, samtidigt som myndigheternas ansvar för invandrarnas möjligheter uppmärksammas. (Popoola, 2002, s20-25)

SCB skriver tillsammans med Integrationsverket att integration ger uttryck för en ömsesidig process där alla är delaktiga och medansvariga. (SCB, 2005, s2) Ansvaret ligger dock på den enskilde individen, enligt SOU 1996:55. Det är han/hon som medvetet eller omedvetet väljer att låta sig integreras. ”Stat och kommun kan endast ge – infödda och invandrade – goda förutsättningar att lyckas i livet”. (s72-73)

Flera av källförteckningens författare ger uttryck för den begreppsförvirring som tycks råda inom området. Några exempel presenteras här, t ex Bo Johansson som menar att det råder stor oklarhet kring begreppet, men beskriver integration utifrån de relationer som råder mellan majoritetssamhället och dess minoriteter. (Johansson, 1999, s189) Pernilla Ouis är inne på samma spår då hon menar att integration innebär att delta och beblanda sig med majoritetskulturen. Hon exemplifierar sitt resonemang med att berätta om muslimers förbud att inta alkohol, vilket tolkas som att muslimer ska undvika alla sammanhang där alkohol förekommer. Muslimer som efterlever detta står följaktligen utanför en mängd sociala

sammanhang, vilket kan leda till isolering och i visst avseende minskad integration. (Ouis/Roald, 2003, s88)

För att ge begreppet integration ytterligare nyanser, kan det vara av värde att definiera två andra begrepp som ofta förekommer i debatten, nämligen segregation och assimilation. *Segregation* uppfattas ofta som integrationens motsats. En generell beskrivning av segregation som fenomen är att vissa befolkningsgrupper bor, studerar eller arbetar mer eller mindre åtskilda från varandra. Begreppet är relativt nytt för svenska sammanhang, men fenomenet är gammalt och har benämnts på andra sätt tidigare. I bostadspolitiska sammanhang har man betraktat segregation utifrån olika perspektiv såsom socioekonomiska, demografiska och etniska perspektiv. Tillämpbar frågeställning är huruvida segregation är påvingad eller frivillig. Definitionen av segregation domineras idag av ojämlikhet, diskriminering och marginalisering. *Assimilation* å sin sida syftar på en ensidig och total anpassning från minoritetsgruppens sida till majoritetssamhällets värde- och handlingsmönster. Minoriteterna förväntas överge de kulturyttringar som är annorlunda jämfört med majoritetsbefolkningens språk, religion och värderingar. Idag har man från svenska myndigheter helt övergett tanken på denna typ av anpassning och använder sig inte längre av begreppet för att beskriva integrationspolitikens mål. (Popoola, 2002, s9-11, 17, 71-72)

Abdirisak Waberi, rektor för Islamiska skolan i Göteborg, använder sig av assimilationsbegreppet för att beskriva sin syn på integration, nämligen ”att du accepterar mig sådan jag är, annars är det assimilation”. (SFT, 9 mars 2004) Integrationsverket ställer också assimilationsbegreppet i relation till integrationsbegreppet för att tydliggöra vad som avses. De skriver att integration är ”att invandrade personer eller minoriteter ges möjlighet till delaktighet i mottagarsamhället med respekt för etnisk och kulturell olikhet” till skillnad mot assimilering, som innebär att ”man påvingar personer med utländsk bakgrund eller från minoritetsgrupper majoritetssamhällets kulturella och etniska identiteter”. (Integrationsverket, 2005, s35)

2.2.2 Invandrare

Invandrarbegreppet är inget övergripande rättsligt begrepp, utan har flera innebörder. Begreppet invandrare inkluderar en mycket differentierad grupp såväl språkligt, etniskt, religiöst som med tanke på vistelsetidens längd i Sverige. Det finns därför ingen vedertagen definition av vem som är att betrakta som invandrare. (SOU 1996:55, s47-50) Socialstyrelsens definition är att ”en invandrare är en person som flyttat från ett land till ett annat för att bosätta sig där en längre tid eller permanent. Att invandra är ’att komma och bosätta sig i

annat land än i hemlandet'." (SoS-rapport 1999:6, s98) När begreppen invandrare och att invandra omnämns i denna rapport är det denna definition som avses.

I enlighet med den översyn av invandrarbegreppet som presenterades i Ds 1999:48 och 2000:43 menar man från regeringens sida att begreppet invandrare bör användas med stor försiktighet och endast när det gäller människor som själva invandrat. Som jämförelse kan nämnas att när man talar om personer med utländsk bakgrund avser man såväl utrikes födda personer som själva invandrat som personer födda i Sverige med minst en utrikes född förälder. (<http://www.regeringen.se/content/1/c4/20/90/871fe829.pdf>)

2.2.3 Muslim

Begreppet muslim innefattar människor som i varierande grad vill beteckna sig som muslimer. Det beror bland annat på att muslimerna finner olika skäl till att betona den muslimska identiteten. Dels är det självklart den genuint religiösa aspekten, dels finns det de som inte är troende men säger sig vara muslimer på kulturell eller etnisk grund. (Karlsson, 1999, s196) Sedan finns det de som inte vill bli förknippade med islam, men som ändå blir det - en företeelse de delar med många andra grupper i samhället. "Oavsett vart han reser, kommer negern att behandlas som neger." (Hylland Eriksen, 2004, s55)

När begreppet muslim används i denna rapport åsyftas den för vilken islam är en relevant faktor, dvs i detta sammanhang den som är praktiskt utövande muslim och som har kontakt med något muslimskt nätverk.

En reflektion, om än kort, över muslimers religiositet kan kasta ljus över den variationsrikedom och spännvidd som finns i muslimbegreppet. Det finns en mängd olika tolkningar av islam och muslimska traditioner representerade i Sverige idag. (Larsson, 2005, s460) Muslimernas bakgrund ser väldigt olika ut och de har dessutom befunnit sig i Sverige olika länge. Religiositeten tar sig därför skilda uttryck. (Svanberg/Westerlund, 1999, s10) Ibland kan olikheterna ha sin bakgrund i hemlandet, där de levt segregerade. När de sedan kommer till Sverige tvingas de leva nära varandra på flyktingförläggning, vare sig de vill det eller ej. Samtidigt kan närheten till landsmän vara ett stöd och en hjälp för att få struktur på tillvaron. (Ehn, 2000, 42)

För många muslimer har religionen varit enoreflekterad del av vardagen i hemlandet och en självklar del i det omgivande samhället. Många muslimer har lärt sig om islam först sedan de kom till Sverige. (Ouis/Roald, 2003, s84) När konflikten i inledningsskedet är som störst för invandraren, händer det att invandraren förlorar sin religiösa tro. Efter en period återgår dock invandraren ofta till det religiösa mönstret. (Barbosa da Silva, 1988, s52) När muslimen

möter det sekulariserade Sverige väcks tankarna på de egna rötterna och de börjar söka kunskap, vilket ofta leder till ökad religiositet. (Ouis/Roald, 2003, s204)

3. Redovisning av empirin

3.1 Presentation av intervjupersonerna

Intervjuerna redovisas tematiskt och i sammandrag. Framställningen speglar det som intervjupersonerna redogjorde för vid intervjutillfället. Varje intervjufråga besvaras av de sex intervjupersoner som ingår i undersökningen. I något fall har intervjupersonen inte kommenterat frågan och då det har betydelse för framställningen redovisas det. Intervjupersonerna uttalar sig i egenskap av sin profession och inte som privatpersoner, utom i de fall då detta särskilt redovisas. Intervjuerna har skett vid personliga möten. Nedan följer en kort presentation av respektive person, var intervjun har skett och när:

- * Britta Ström, utvecklingsledare för integration i Malmö stad. Malmö stadshus 051111
- * Charles Musonda, integrations- och mångfaldsutvecklare i Lunds kommun. Lunds stadshus 051110
- * Bejzat Becirov, vd på Islamic Center i Malmö. Islamic Center 051111
- * Malik Kosrawe, ordförande för Islamisk Kultur Centrum i Lund & Muslim Students. Islamisk Kultur Centrum i Lund 051109
- * Eva Hamberg, prof. i migrationsvetenskap med religionsvetenskaplig inriktning vid Lunds universitet. Centrum för teologi och religionsvetenskap 051114
- * Jonas Otterbeck, fil.dr. i religionshistoria med islamologisk inriktning, universitetslektor vid Malmö högskola, IMER (Internationell Migration och Etniska Relationer). Otterbecks hem 051108

3.2 Islam - hinder eller möjlighet?

3.2.1 Två kommunrepresentanter

Britta Ström menar att individers religion inte ska ha någon betydelse i deras kontakter med kommunala myndigheter: ” Kommunen tar ju inte reda på vad människor har för religion. Alltså ska det ju inte spela någon roll vilken religion människor har när de söker.” Ström ser heller inte någon uppmaning till ett religiöst hänsynstagande i de dokument som det

kommunala arbetet utgår ifrån. ”Det har ingen betydelse vilken religion du har rent utifrån de olika riktlinjer som kommunen har.”

Anledningen till denna inställning menar Ström vara att ”vi ska vara neutrala”. Istället menar hon att kommunal personal ska ”utgå från människors lika värde och mänskliga rättigheter. /.../ Vi ska inte jobba utifrån religion utan jämlikhet och rättvisa.”

Ström pekar på att denna målsättning ibland kan vara svår att leva upp till. ”Vi kan aldrig komma ifrån det personliga som händer i mötet mellan två människor.” Hon tar socialtjänsten som exempel. ”På socialbyrån möter vi en människa och vi vet ju att förutfattade meningar, fördomar, finns överallt. Sett ur den synpunkten är det mer fråga om den personliga uppfattningen tjänstemannen har.”

Charles Musonda menar liksom Ström att kommunen har andra utgångspunkter för sitt arbete än religion. ”Vi måste som myndighetsorganisation, och de personer som jobbar i detta, behandla alla lika. /.../ Det är en mänsklig rättighet att kunna ha en egen tro.”

Musonda säger att Lunds kommun inte specifikt talar om islam i sina dokument. ”När vi pratar om integration för vår del och den policy, det handlingsprogram, så pratar vi inte om islam, utan vi pratar om religion i stort.” Musonda anser religion vara en viktig faktor för den enskilde. ”Religion är ju naturligtvis väldigt viktigt i integrationsprocessen, men någon mycket tydlig markering från kommunens sida att inrikta sig på islam för att öka integrationen, har man inte diskuterat.”

Musonda reflekterar kring huruvida islam kan utgöra ett hinder eller en möjlighet för integration och menar att det går att finna skäl för båda synsätten. ”Det är både och egentligen. Det beror på vilka utgångspunkter man har. Religion som religion, islam jag menar, varför skulle det då vara ett hinder egentligen?” Musonda lyfter fram två anledningar till att det skulle kunna utgöra ett hinder, nämligen religionens eventuellt uteslutande funktion samt att religion kan ses som ett hot. ”Enda hindret är att de andra i samhället ser på religionen som något som exkluderar någon. /.../ Ser man det som ett hot, något som vill ta över det som jag håller väldigt kärt, då blir det naturligtvis ett hot.” Musonda ser också andra sidan av myntet, att det som uppfattas som negativt kan ha en positiv sida. ”Det kan också vara en tillgång, just att det berikar mig som individ, som samhälle, som kultur och allt detta.” Den islamska tron kan ha en positiv inverkan på den enskilde muslimen, menar Musonda. ”Jag kan se det väldigt positivt. Man uppmuntrar att man ska jobba eller leva i detta, med sin tro, men ändå vara en del i samhället och bidra till samhällets utveckling. Man bidrar till samhället i stort. Jag tycker att det är väldigt positivt naturligtvis.”

Sammanfattningsvis kan sägas att de två kommunrepresentanterna anser att islam varken är ett hinder eller möjlighet vid integration av invandrare i det svenska samhället utifrån de riktlinjer den kommunala verksamheten har att utgå ifrån.

3.2.2 Två praktiserande muslimer

Bejzat Becirov menar att islam kan bidra till integration och ser mönster och förklaringar bakåt i tiden. ”Islam kan ha en positiv del i det.” Becirov hävdar att islam är utformad för att hantera en integrationssituation. ”Islam är redan anpassat till ett integrationssystem. Det är därför inget hinder utan tvärtom en positiv del.” Han anser vidare att islam kan ha en hjälpsam funktion för invandrare. ”Islam är egentligen en hjälp, ett redskap till integration för de som har svårt att anpassa sig själva i det nya systemet. /.../ Islam kan hjälpa till för snabbare integration.”

Det som kan vara problematiskt och som kan utgöra ett hinder för integration av muslimer är människors attityder och okunskap, anser Becirov. För att övervinna detta menar han att det krävs en ömsesidig insats. ”För att kunna få kunskapen så får man vara nyfiken, ömsesidigt nyfiken.” Becirov menar att det kan få negativa konsekvenser om vi inte lär mer om och av varandra. ”Okunskapen leder till rädsla och rädsla leder till problem.”

Malik Kosrawe anser att islam kan vara till hjälp för invandrare att komma in i det svenska samhället. ”Stor möjlighet /.../ islam stödjer moral som vi behöver i det dagliga livet /.../ stödjer social integration.” Kosrawe menar att islam omfattar en stor del av livet. ”Islam är inte bara religion /.../ det är inte bara att komma och be och så Det inte bara om någon vill ha slöja eller så” Kosrawe nämner inte något om att islam skulle kunna vara ett hinder för integration.

Sammanfattningsvis kan sägas att de två praktiserande muslimerna anser att islam kan vara en möjlighet vid integration av invandrare i det svenska samhället. Becirov ser också att okunskapen om islam bland svenskar kan utgöra ett hinder.

3.2.3 Två forskare

Eva Hamberg ser inget självklart svar på frågan om islam är ett hinder eller möjlighet för integration. ”Om man tar rent principiellt så kan man se båda delarna eller både ock. Olika för olika individer skulle jag tro.” Hon pekar på vikten av att ställa frågan i rätt kontext och

nyansera resultaten därefter. ”Det förutsätter ju då om det ska vara en möjlighet eller ett hinder, att människor har en relation till islam, att man är praktiskt utövande på något sätt, att man har kontakt med islamiska organisationer eller föreningar, samfund av olika slag.”

Hamberg lyfter fram imamernas positiva betydelse för islams roll i integrationen. ”En del imamer har en utbildning som gör att de är väl insatta i invandringslandets traditioner och värderingar och då kan de naturligtvis vara en väldigt viktig hjälp för sina medlemmar att förstå det samhälle man lever i, att integreras.” Imamerna kan också vara ovana vid svenska förhållanden. ”Andra kan vara imamer som hämtas direkt från ett annat land och som inte alls har någon utbildning i /.../ svenska förhållanden eller vad det nu är och som kanske rent av är ointresserade av att församlingsmedlemmarna ska integreras.”

Jonas Otterbeck menar att frågan är omöjlig att besvara med ett enda ord, ”det går inte att svara med ja eller nej.” Han menar att vi får vända oss till invandrarna för att få svar på frågan. ”Man måste börja med invandrarna och se vad de använder islam till.” Han ger några konkreta exempel. ”Det är ett väldigt stort användningsområde från att förklara att man är utanför och använda det till att bygga upp en enklav och att använda det till att förklara varför man är innanför och använda det för att kommunicera. Sen finns det kombinationsmodeller.”

Otterbeck menar att islams betydelse för integration utgår ifrån individens upplevelse av sitt liv och det kan variera över tid. ”Jag tror att det är väldigt beroende på den livssituation människor är i, att är man i behov av en religion som kan förklara ens utanförskap, arbetslöshet, rasism, varför man själv känner sig illa behandlad /.../ då kan man ju använda religion isolatoriskt.”

Islam kan ha motsatt verkan också, menar Otterbeck. ”I andra sammanhang kan man använda islam integrativt och säga: som muslim ligger det på mig att delta i samhällsbygget Det ligger på mig att engagera mig i det samhälle där jag är och visa vad en muslim står för.”

Sammanfattningsvis kan sägas att de båda forskarna anser att islam både kan utgöra ett hinder och en möjlighet vid integration av invandrare i det svenska samhället.

3.3 Vilka uttryck tar sig intervjupersonernas ställningstaganden?

3.3.1 Två kommunrepresentanter

Britta Ström anser att det ställningstagande som kommunen har tagit, att man ska vara neutral i förhållande till religion, kommer till uttryck genom att man inte har särskilda integrationsinsatser för invandrare med olika bakgrund. ”Det påverkar inte vårt

integrationsarbete.” Hon tycker inte att religiösa grupperingar kan vara en tillgång i integrationsarbetet. ”Jag tycker inte att man ska använda religionen över huvud taget.” Hon skulle dock önska att det fanns en flexibilitet i samhället när det gäller seder och bruk. ”Det man också kan tycka är att det skulle finnas en större öppenhet för accepterande av religiösa traditioner som folk har med sig. Det är väl något att skapa en sådan öppenhet.” Men kommunen ska inte ägna sig åt att bryta mark på detta område, anser Ström. ”Kommunen samarbetar helst med opolitiska och icke religiösa föreningar.” Däremot kan föreningarna ansöka om pengar från kommunen. ”Sen får ju olika samfund, islam lika väl som kyrkliga föreningar, söka bidrag för sin barn- och ungdomsverksamhet. Däremot kan man inte söka bidrag för att bedriva religiös verksamhet.”

Efter att ha konstaterat att religionen inte ska påverka det arbete som kommunen bedriver, ger Ström exempel från vardagen i Malmö kommun. Ström känner inte till om det finns skolor som anpassar sitt schema efter andra än kristna högtider. Hon har ”våldigt sällan hört talas om att man lägger studiedagar eller lov eller så när man firar islamiska högtider, som väldigt många firar ju på vissa skolor.” Ström uttrycker sin förvåning över detta. ”Varför är det så svårt att göra det?” Ström kommer att tänka på skolmaten. ”Det enda som jag egentligen känner till att man gör är, att man minskar på matlagningen med vissa portioner under fastan.” Att det skulle vara en anpassning till invandrarnas önskemål tror hon dock inte det är frågan om. ”Det är kanske mer av ekonomiska skäl.” Ström menar att religiösa hänsynstaganden inte är kommunens sak. ”Det är inget som man på något sätt har tagit ställning till i beslutsdokument i kommunen, utan den kommunala verksamheten ska inte påverkas av religion.”

Ström berättar vad som ingår i hennes arbete. ”Vi sitter här också mycket för att ge råd och stöd till verksamheterna, hur de kan främja integrationen, att koppla ihop olika saker som kan leda till ökad integration.” Ström arbetar med integrationsfrågor varje dag och berättar att hennes uppgift är att dra upp mål och riktlinjer, fördela pengar och följa upp det arbete som bedrivs i kommunal regi. Syftet är, menar Ström, att återföra det som sker i det vardagliga arbetet ute i kommunen till politikerna. ”Tala om hur det fungerar, ge politikerna feedback på det som görs, så att de kan vidta de förändringar som man kan handla efter.”

Det synsätt man inom Lunds kommun har på islams roll i integration kommer till uttryck på skilda sätt. Charles Musonda berättar att man talar om religion i samband med fortbildning. ”Vi pratar religion så till vida att när vi ordnar utbildningar och information till de anställda så är det en del i den här processen att man försöker öka den kunskapen hos de anställda.” Han

säger att det är en mänsklig rättighet att ha en tro och att kommunen gör ett arbete för att stödja detta. ”Det försöker vi motivera folk att tänka.”

Lunds kommun har kontakt med föreningar av olika slag. ”Vi försöker diskutera med de olika föreningar som finns i kommunen på vilket sätt vi kan samarbeta för att vidareutveckla integrationen.” Musonda berättar att det kan vara ett konkret tankeutbyte. ”De kommer med idéer och då får kommunen väga och hjälpa till eller anamma, eller ta till sig det och sen utveckla vidare.” I kommunen finns också ett integrationsråd, ”som består av invandrarföreningar och politiker, som sitter i fullmäktige, där man träffas regelbundet och tar upp alla frågor, samhällsfrågor.” Musonda menar att detta bidrar till att aktualisera frågan om integration i Lund. Förutom detta vill kommunen bidra ekonomiskt till föreningar. ”Man uppmuntrar t ex genom att ge ekonomiskt stöd till olika föreningar.”

Musonda tänker att samarbetet med islamiska föreningar skulle kunna utvecklas. ”Konkret är det faktiskt så att man skulle kunna utnyttja de islamiska föreningar som finns.” Han menar att bra kontakt med föreningar är en nyckel till att nå ut med kommunal information. ”Man skulle kunna ha en annan kontakt med organisationerna, för det här med att sprida budskap /.../ det är ett konkret sätt att använda religionen, islam.”

Musondas uppgift är bland annat att uppmuntra de olika kommunala enheterna. ”Läget när det gäller mångfaldsbiten är väldigt annorlunda och ser olika ut på olika förvaltningar. Vissa är väldigt integrerade, eller i alla fall speglar samhället, och vissa gör inte det alls.” Musondas roll är att följa upp integrationsarbetet och påminna om att det bör prioriteras. ”Har ni gjort era egna planer? Vad tänker ni göra? Vi vill stressa dem lite.”

Sammanfattningsvis kan sägas att kommunrepresentanterna menar att deras syn på islam som varken hinder eller möjlighet kommer till uttryck genom att man inte har särskilda integrationsinsatser för muslimer.

3.3.2 Två praktiserande muslimer

Bejzat Becirov menar att hans syn på islam, som en positiv faktor i integrationen, kommer till uttryck på Islamic Center i Malmö, där man bland annat undervisar om att islam förespråkar en respektfull syn på andra människor. ”Man måste respektera människan så som den är. Det är ett sätt att konkret ta ansvar, att lära känna varandra.”

Becirov berättar om verksamheten på Islamic Center och säger att man arbetar efter en modell som går att använda på fler ställen. ”Den modell som vi har här på Islamic Center är något som man kan anpassa till alla ställen, alla länders integrationssystem.” Han skulle gärna

se att fler tog efter deras arbetssätt. ”Den här modellen vill jag se helt allmänt ska finnas /.../ det här är integration.” Becirov berättar att det finns ett internationellt intresse av att se hur det fungerar i Malmö. ”I andra europeiska länder har man intresserat sig för hur vi har lyckats att få så många nationaliteter samlade på ett ställe. Där har man inte samma integrationssystem. Man vill ha en bosnisk moské osv.” Becirov anser att alla har ansvar för det land de bor i, för Sverige. ”Tillsammans ska vi ta ansvar för stater, alltså måste vi integrera oss.”

Malik Kosrawe menar att hans syn på islams positiva roll i integrationen kommer till uttryck när han berättar om den verksamhet som bedrivs på Islamisk Kultur Centrum i Lund & Muslim Students. ”Här finns olika föreningar. När det gäller miljöfrågor, kan vi hjälpa eller bidra, om kommunen behöver hjälp t ex.” Han lyfter också fram imamens undervisning som en viktig faktor. Imamen påverkar den enskilde individen genom att han lägger ut Koranens texter. ”Det finns predikan om att vara snäll. /.../ när de har förstått det, kan det vara en hjälp i integrationen.” Kosrawe menar att om någon begått fel, så får han/hon tillrättavisning av imamen. ”De får då dåligt samvete. De fruktar Gud. Vi tror att Gud straffar oss, så vi vill inte göra fel.” Tillrättavisningen kan få positiva konsekvenser för integrationen, anser Kosrawe.

Sammanfattningsvis kan sägas att de praktiserande muslimernas syn på islam som en företrädesvis positiv faktor i integrationsarbetet kommer till uttryck i imamernas undervisning och på det sätt församlingarna utformat sin verksamhet.

3.3.3 Två forskare

Eva Hamberg menar att frågan om hur hennes syn på islams roll i integrationen kommer till uttryck, inte är helt relevant. ”Jag studerar ju bara”.

Hamberg tar vid ett annat tillfälle i intervjun upp hur islam skulle kunna fungera som ett medel i integrationen. Hon lyfter fram imamers betydelse för integration av invandrare. ”Imamer t ex kan i olika grad vara inriktade på att befrämja integration eller på att bevara gruppens traditionella traditioner och värderingar.” Hamberg menar att det beror en hel del på imamernas utbildning. ”I Sverige så tror jag att man ofta är medveten om vikten av att imamer får en utbildning i hur det svenska samhället fungerar och en del är ju svenskfödda.”

Hamberg berättar om planerna på att skapa en utbildning för imamer på Ersta-Stora Sköndal. ”Med motiveringen att man har velat att imamer skulle ha en ordentlig inblick i svenska förhållanden och kunna hjälpa nyanlända muslimska invandrare att förstå hur det svenska samhället fungerar.” Hamberg anser att det skulle kunna få positiva effekter i

integrationsarbetet. ”Med en sådan utbildning är det klart att imamer skulle kunna ha en stor roll för att främja integrationen.”

Jonas Otterbeck menar att hans syn på islams roll i integrationen får ganska klart uttryck. Han är ute och föreläser för olika yrkesgrupper. Han anser sig vara en policymaker, ”eftersom jag blir intervjuad på tv, radio, går ut och pratar med lärare och det jag försöker förmedla är en antiessensialistisk syn på människor.” Otterbeck menar att budskapet i det arbete han bedriver är att visa på att de är människor av kött och blod. ”De är människor. Deras tro såsom den tar sig uttryck i just den här situationen är en del av vår mänskliga repertoar.” Han menar att det viktigaste är att man ger muslimer en chans. ”Försök förstå människorna! Bestäm inte er från början vad det är de tycker.”

Otterbeck tycker sig se att islam används som ett medel i integration. ”Det gör det av muslimer, för att motivera samhällsdeltagande och för att plocka upp unga killar som är på glid, kanske inte så mycket i Sverige som på andra ställen.” Man kan också finna exempel i det politiska livet, menar Otterbeck. Det finns ”ett visst samarbete mellan Broderskapsrörelsen och Sveriges Muslimska Råd”. Man samarbetar bland annat kring demokratikurser. Svenska kyrkan är engagerad i samarbetet också ”Kyrkan gör sitt och kommunicerar med muslimer.”

Otterbeck tror inte att svenska myndigheter på riksnivå skulle kunna nyttja islamiska kanaler. ”Jag har svårt att se att staten som sådan skulle kunna använda islam, däremot lokalsamhället, t ex skolor.” Han ger exempel på hur samarbetet mellan skola och islamiska företrädare kan fungera. ”Många skolor har kontakt med de lokala församlingarna, frågar och rådfrågar.”

Sammanfattningsvis kan sägas att de båda forskarnas syn på islam och integration får olika uttryck. Hamberg menar att hennes ställningstagande inte kommer särskilt mycket till uttryck, medan Otterbeck har flera tillfällen som policymaker att ge uttryck för sin syn.

3.4 Hur yttrar sig den allmänna debatten kring ’islam och integration’?

3.4.1 Integrationsbegreppet

3.4.1.1 Två kommunrepresentanter

Britta Ström kommenterar inte integrationsbegreppet.

Charles Musonda berättar att det pågår ett arbete med att finna metoder för att mäta hurvida en individ är integrerad eller ej. För att kunna få fram jämförbar statistik, krävs en konsensus kring vad begreppet integration innefattar. ”Vi kan följa upp hur många av de som har kommit till Sverige som har jobb. Om det är det som är integration, det vet jag inte. Men i alla fall att man har fått sin plats i samhället och man har ett jobb.” Musonda ger en möjlig definition av integration, men uttrycker samtidigt sin osäkerhet.

3.4.1.2 Två praktiserande muslimer

Bejzat Becirov inleder hela intervjun med att säga att ” ordet integration är uttjatat”. Han menar att man först måste göra klart vad man syftar på när man använder ordet integration. ”Det är frågan om vem eller vad som ska integreras.” Becirov menar att det är ett mångfasetterat begrepp. ”Integration eller anpassning /.../ att flytta från ett ställe till ett annat ställe och då anpassa sig till den mat man får och de växterna, vad har de för kultur, sätt att leva, vad finns för natur.” Definitionen på integration rymmer i den beskrivningen, anser Becirov. ”Det är vad jag kallar att anpassa sig, integration och integrera sig till den miljö som finns kring mig.”

På Islamic Center i Malmö, där mer än 90 olika nationaliteter sammanstrålar, ser Becirov ett exempel på lyckad integration. ”I integration är det människors kärlek som råder. Det kallar jag för integration, den vill vi lösa på något sätt.” Han anser islam vara nyckeln till denna integration. ”Alla nationaliteter har alltså integrerats i en tro.” I många fall sker utvecklingen, från att känna sig som invandrare till att uppleva sig vara en del av Sverige, i det tysta. ”Man behöver inte vara ateist eller idrottsman för att känna sig som en stolt svensk. Det kan vara en vanlig torghandlare, lokalvårdare. Alla kan ju inte vara Zlatan.” Han menar att det övergripande målet för all integration är ”att vi blir accepterade allesammans”.

Malik Kosrawe menar att integration är ett ord med oklar innebörd, men resonerar sig fram till en tänkbar betydelse. ”Vad betyder integration, invandrare? Att komma in i samhället? Att bidra till samhällets utveckling. Det är det som är integration, inte sant?” Inom islam är det förbjudet att dricka alkohol, berättar Kosrawe. ”Är integration att man på helgen kan gå på fest och dricka alkohol? Det går inte att dricka i islam.” Som muslim är det viktigt att man får hålla fast vid sina traditioner och följa Koranens bud, menar Kosrawe. ”Islam har stor betydelse att hjälpa i integrationsprocessen, men om några förstår integration som att muslimska kvinnor ska ta bort slöjan och börja dricka alkohol - det tror jag är omöjligt.”

Kosrawe menar att dessa frågor berör centrala delar hos den enskilda muslimen. ”Det är viktigt alltid att säga att vi behåller vår identitet. Vi kan inte säga att okej vi ska bli integrerade och dricka alkohol.” Istället menar Kosrawe att integration innebär andra saker. ”Som jag förstår det är integration, att bli svensk, att jag gillar Sverige precis som du gillar Sverige. Jag skulle vilja utveckla det här landet.”

3.4.1.3 Två forskare

Eva Hamberg nämner i förbigående att det inte är uppenbart vad som innefattas i integrationsbegreppet. ”Det finns fortfarande inte, tror jag, någon slags definition som det är någon konsensus kring vad man ska lägga in i integration.”

Jonas Otterbeck tar, liksom Hamberg, upp integrationsbegreppet i förbigående. Den för honom tydliga definitionen av integration är ”att det är någonting som ligger i ryggmärgen.” Han menar att svenska myndigheter ibland förenklar diskussionen. ”Det är inte så klart som många gånger staten gör det.” Otterbeck menar att integration inte bara handlar om acceptans och tolerans. Istället menar han att ”integration är en annan sak, då är du där”. Han exemplifierar med att berätta om judarnas position i det svenska samhället i kontrast till muslimer. ”Judar som fenomen är generellt sett integrerade i Sverige. De flesta reagerar inte på om någon heter Pavarotskij. Hade någon hetat Abdul Jabar hade alla tänkt att då måste han vara muslim.”

Sammanfattningsvis kan sägas att flera av intervjupersonerna anser att integrationsbegreppet framställs på ett mångtydigt och delvis oklart sätt i den allmänna debatten.

3.4.2 Invandrarbegreppet

3.4.2.1 Två kommunrepresentanter

Britta Ström vill tidigt i intervjun påminna om att flera religioner finns representerade bland dem som invandrar till Sverige. ”Det finns många människor som kommer från arabiska länder som inte är muslimer. Det glömmer vi ofta. Det är faktiskt så att en hel del flyr från dessa länder för att de inte är muslimer. Kristna t ex förföljs i vissa länder.”

Charles Musonda nämner inget om detta ämne.

3.4.2.2 Två praktiserande muslimer

Bejzat Becirov berättar att det är en mycket differentierad skara människor som samlas vid fredagsbönen i moskén. ”Vi har mer än 90 nationaliteter.”

Malik Kosrawe hävdar att muslimer är olika varandra sinsemellan. Han menar att det är viktigt att utomstående inte drar för snabba slutsatser, utan försöker bedöma vad som sagts om islam utifrån vem som sagt det. ”Det finns många muslimer som inte förstår så mycket om islam. De är muslimer för att de har vuxit upp som muslimer. De missförstår vissa saker. Det är inte enligt islam.” Han menar att detta problem har en motsvarighet bland svenskar. ”Det problemet finns också i det svenska samhället. ”De förstår inte vad islam betyder.” Kosrawe betonar att det som han säger nu är hans egen uppfattning. ”Jag representerar bara mig själv. Jag är människa. Jag kan göra fel.”

Han pekar också på vikten av att skilja mellan sak och person. ”Man måste alltid skilja mellan islam och muslimer för vi är människor och vi gör fel.”

3.4.2.3 Två forskare

Eva Hamberg betonar alldeles i början av intervjun att det är ett relativt fåtal av invandrarna som är muslimer. ”De flesta av dem som bor i Sverige och som är födda i andra länder är inte muslimer.” Hon ser en tendens i media att hålla denna felaktiga uppfattning vid liv. ”Ibland ser man i tidningsartiklar och intervjuer i radio och tv och när man över huvud taget hör diskussioner i allmänhet, sätter många svenskar likhetstecken mellan invandrare och muslimer.” Istället visar verkligheten på en helt annan fördelning. ”Det är fortfarande så att en väldigt stor del av invandrarna kommer från europeiska länder där den kristna religionen är eller har varit den dominerande. Det är fortfarande så att en väldigt stor del av invandrarna i Sverige är nordbor.”

Av de invandrare som är muslimer är det inte alla som vill kalla sig bekännande muslimer. ”De som kommer från länder där islam är den dominerande religionen, är det långt ifrån alla som är praktiserande muslimer.” Men alla dessa anser inte att islam är en religion som de kan ta till sig. En relativt stor invandrargrupp i Sverige är iranierna. ”De är ofta klart avståndstagande till islam och till religion. Bland annat har det varit ett skäl för en hel del att fly från Iran.”

Jonas Otterbecks uppfattning är att det är riskabelt att uttala sig om muslimer som om de vore en homogen grupp. ”Muslimer råkar vara en miljard eller 1,25. Det är lite svårt att uttala sig

generellt.” Han menar att man som lyssnare måste vara medveten om att olika syn på islam finns representerade i vårt samhälle. Han säger att inom olika nationella och språkliga grupper ”tävlar olika falanger om det politiska budskapet, om att få representera den stora massan. Ändå är det bara ett fåtal man representerar och ofta är de självpåtagna representanter.” Han pekar på svårigheten att få fram säkra uppgifter och finner förklaringen i att rörelserna är relativt nyetablerade i Sverige. ”De är inte demokratiskt valda, så andra backar undan och säger: det där vill jag inte ha med att göra och blir jätteirriterade när andra människor går ut i pressen och säger: det är jag som representerar eller för den delen när svenska politiker säger: jag har talat med muslimerna och de vill så här.”

Sammanfattningsvis kan sägas att det framkom att invandrare inte sällan framställs som en homogen grupp i media och i den allmänna debatten. Ofta sätts likhetstecken mellan invandrare och muslimer.

3.4.3 Massmedia

3.4.3.1 Två kommunrepresentanter

Britta Ström associerar till medias rapportering efter 11 september 2001 när hon ska svara på om hon tycker att en eventuell koppling mellan islam och integration uppmärksammas i det svenska samhället. ”Vi vet ju genom studier som är gjorda, att det finns en stor misstro mot muslimer och särskilt efter 11:e september. Det försvårar givetvis integrationen.” Hon anser att den negativa inställningen gentemot muslimer fick näring i samband med terroristattacker i USA. ”Därför att de skapar och ökar på negativa attityder och schablonbilder och där är ju pressen jätte viktig.” Kommunens uppgift är att försöka vara oberoende. ”Det vi kan göra från kommunens sida är att försöka förhålla oss neutrala.” Ström anser att media ofta fokuserar på saker som inte gynnar muslimer. ”Man skriver väldigt gärna om de negativa uttrycken och mer sällan om det som är positivt.”

Ström vill dock lyfta fram ett exempel på hur man från medias sida kan ge en positiv bild av islam och ger samtidigt uttryck för sin egen syn på islam. ”Ett bra exempel, var ju nu när man hade den här festen som avslutade fastan. Både tv och radio hade ju fina sändningar där man visade på hur positivt det här är och också läste ur Koranen så att människor kunde lyssna och se att det här faktiskt är en oerhört fredlig religion.”

Charles Musonda tycker att en koppling mellan islam och integration uppmärksammas i det svenska samhället. ”Ja, det uppmärksammas. Just på de senare åren har det varit väldigt

mycket i fokus.” Han menar att en del beror på det som hänt runt om oss. ”Det har hänt väldigt mycket i världen den senaste tiden.” Han tycker sig också se att när det gäller islam finns det ingen tveksamhet kring vad människor tycker. ”Det finns väldigt starka känslor, väldigt tydliga synpunkter när det gäller religion och islam, både positivt och negativt. Det beror på vilken sida man tar.” Vilka konsekvenser det får för integrationen kan han inte svara på ”Hur mycket det sen har bidragit till integrationen är svårt.”

Musonda kommenterar bränderna på Islamic Center i Malmö med att en symbol för islam därigenom angripits. Han funderar över vilka konsekvenser det kan få för integrationen. ”Om det är ett uttryck för integration eller inte det vet jag inte, men det är i alla fall negativt. Det kan jag inte i det läget tro, att det skulle bidra till integration, inte på det sättet. Men här är jag kanske på lite hal is.” Han menar att den typen av gärningar kan få oväntade följder. ”Sådana handlingar kan också leda till att folk uppmärksammar. Ibland kan det ha precis motsatt effekt.”

3.4.3.2 Två praktiserande muslimer

Bejzat Becirov berättar om en händelse med en person från Islamic Center. ”Vi har gjort ett experiment med någon som hade arbetsschalett på och då de hade tagit bort schaletten, hade hon inte samma värde för medierna.” Becirov menar att det är lätt att dra förhastade slutsatser om man inte ser till individen bakom slöjan. ”Då har vi den här konsekvensen att vi sätter in värden och kläderna och människan som vi ser, hennes inre, i vad han eller hon gör eller kan ge i samhället, vilket är det som gör att man förringar människors värde.”

Malik Kosrawe har svårt att svara på frågan om samhällets eventuella sammankoppling av islam och integration. ”Kanske jag känner inte mycket, jag läser inte så mycket tidning. Jag tittar inte så mycket på tv, så det är svårt att säga.” Efter den 11 september 2001 tycker han sig se att många sätter likhetstecken mellan muslim och terrorist. ”De tänker att när det är en muslim är det en terrorist, det är dåliga människor. Det är ett stort problem i hela Europa.” Kosrawe menar att terroristerna inte behöver ha koppling till islam. ”De är terrorister oavsett om de är muslimer, kristna eller judar.” Han menar att medier tillskriver muslimer egenskaper och beteenden som inte är specifika för muslimer, utan som delas av alla människor. Han tar som exempel om några dokumentärfilmare som besökt en fattig del av Pakistan. ”Sen säger de att muslimer gör så och så Det är inte islam. Det är bara människor.” Han ser samma mönster i andra delar av världen, också i Sverige. ”Om du går till Indien, så finns där icke-muslimer och de gör på samma sätt. De är t ex våldsamma mot kvinnor. Det är i hela världen,

i Sverige.” Kosrawe anser att dylika dokumentärer kan få oönskade effekter. ”Det skapar en bild till människor, de där svenskarna eller de där européerna ser så illa på oss, så varför ska vi integrera oss med dem? Det är jättekänsligt!”

3.4.3.3 Två forskare

Eva Hamberg menar att det pågår ett samtal i det svenska samhället kring islam. ”Det diskuteras ju väldigt mycket om islam och muslimer och så” Hon kan däremot inte svara på frågan om en eventuell koppling mellan islam och integration uppmärksammas i det svenska samhället. ”Det måste finnas människor som kopplar ihop det på olika sätt, islam och integration, men jag vågar inte säga i vilken utsträckning som det görs eller hur det görs.”

Jonas Otterbeck jämför den svenska debatten med den danska när han ska svara på frågan om en eventuell koppling mellan islam och integration uppmärksammas i det svenska samhället. ”Om man tittar i den offentliga diskussionen, så har det länge varit så att islam inte har varit uthängd som den är i Danmark.” Otterbeck ger exempel från den danska debatten. ”Där har man väldigt tydliga fiendebilder och där man säger: ’islam är inte möjligt att integrera, därför att..’ så kommer det vissa saker som att det inte är jämlikt, inte är förenligt med demokrati, det står för en typ av våld som vi inte kan acceptera.” Liknande uppfattning kan man dock hitta inom den privata diskussionen i Sverige, menar Otterbeck. ”Har du satt dig på kallbadhuset i Sibbarp och sagt att muslimerna tar mycket plats i Malmö, så kan du dra igång en diskussion som är väldigt lik den danska offentliga diskussionen och hålla på hur länge du vill och det är ingen som vågar säga något.” Otterbeck ser att en förändring är på gång. ”Den verkar flytta upp i det offentliga samtalet. Journalister går hårdare på, politiker ställer andra typer av krav.”

Otterbeck hävdar med underlag från stora attitydundersökningar att det som tillhör normer är de svåraste att förlika sig med för den vanlige svensken. ”Där det är mest negativt, är när man försöker koppla islam till svenska normer.”

Sammanfattningsvis kan sägas att flera intervjupersoner tog direkt eller indirekt upp massmedias roll, som opinionsbildare och den ensidiga och ofta negativa spegling av islam och muslimer som förekommer, när de redogjorde för om de uppfattade någon koppling mellan islam och integration i det svenska samhället.

4. Analys

4.1 Islam – varken hinder eller möjlighet

De två kommunrepresentanterna Ström och Musonda framhöll båda att religion, i detta fall islam, inte påverkar inriktningen på kommunernas integrationsarbete. En anledning, som Ström nämner, är att man som tjänsteman inte ska fråga vilken religion personen man möter bekänner sig till. Grunden för detta återfinns i 2 kap. 2 § Regeringsformen, där skydd mot tvång att uppge var man står politiskt, religiöst eller kulturellt finns inskrivet. Att inte behöva uppge vilken religion man tillhör, framstår tydligt som en rättighet när en jämförelse görs med förhållandena i Iran. Där registreras religionstillhörigheten på ID-kortet och de som lämnar islam betraktas som svikare och kan dömas till döden. (Eyruml, 1997, s25)

Det som ligger till grund för kommunens arbete, vilket såväl Ström som Musonda pekar på är statens integrationspolitiska mål med grund i svensk och internationell lagstiftning. De övergripande målen för integrationspolitiken är att alla oavsett etnisk och kulturell bakgrund ska ha lika rättigheter, skyldigheter och möjligheter, att samhällsgemenskapen ska ha samhällets mångfald som grund och att samhällsutvecklingen ska kännetecknas av ömsesidig respekt för olikheter inom de gränser som följer av samhällets grundläggande demokratiska värderingar och som alla oavsett bakgrund skall vara delaktiga i och medansvariga för. (SCB, 2005, s2)

Politikens utgångspunkt ska vara att den som invandrar till Sverige är en självständig individ, som både kan och vill ta ansvar för sitt eget liv. Det har framförts kritik mot politiken för att den har varit alltför omhändertagande och invandrarna har upplevt sig vara klienter istället för kapabla individer. (SOU 1996:55, s304) En bosnisk man berättade om sin längtan efter att kunna styra över sitt liv själv och ville inte höra talas om de kommunguider som socialkontoret bistod med. ”Jag vill inte ha en svensk familj som kommunen har ordnat. Jag vill ha svenska vänner efter mina egna värderingar. Jag vill själv välja mina vänner. Jag vill inte att kommunen betraktar oss som omyndiga.” Andra invandrare uttryckte sin stora lycka över att dessa kommunguider fanns. (Ehn, 2000, s49) Detta visar hur svårt det är att hitta former för integration som är generellt gångbara. Det tyder på att det krävs flexibilitet och idérikedom bland de som arbetar med integrationsfrågor och inte minst att ett samarbete med invandraren upprättas så att insatserna kan anpassas efter de reella individuella behoven.

Regeringens mål är att Sverige ska vara ett föregångsland på integrationsområdet. Sverige tillhör de länder i Europa som har störst andel invånare med utländsk bakgrund. För att

förändra attityder och beteenden i det svenska samhället vill regeringen förstärka politiken mot diskriminering av invandrare. Ett arbete med att ta ett samlat grepp om integrationspolitiken och dess utveckling pågår nu inför vårpropositionen 2006. (<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/00/93/30b3e2ef.pdf>)

I 2 kap. 1 § Regeringsformen återfinns religionsfrihetslagen, dvs ”frihet att ensam eller tillsammans med andra utöva sin religion”. Alla fri- och rättigheter, utom religionsfriheten, kan under vissa förutsättningar begränsas. (<http://www.regeringen.se/sb/d/504/a/3027>) Det visar på religionsfrihetens unika position i svensk lagstiftning. Religionsfrihetslagen kom till 1951 och fick grundlagsskyddet i samband med 1974 års regeringsform. Vid lagens tillkomst efterfrågades frihet från religion till skillnad mot idag då de flesta, framför allt invandrargrupperna, efterfrågar rätten till religion. (Alwall, 1999, s145) Som en följd av religionsfriheten ska ingen människa behöva dölja eller utplåna sin religiösa identitet för att bli accepterad. (Brattlund/Samuelsson, 1991, s8)

Detta har visat sig vara problematiskt i vissa fall. En uppfattning är att religionsfriheten i Sverige är generös så länge religionsutövandet inte syns offentligt. En exponering uppfattas av vissa svenskar som provocerande, eftersom det går emot gängse bild av religionens plats i Sverige. Inställningen till religion i vårt land, ett av världens mest sekulariserade länder, är att det är en privatsak som inte ska synas eller höras. (Karlsson/Svanberg, 1997, s24-26)

Många islamiska församlingar har idag ett samarbete med olika studieförbund. Det avspeglar sig i deras namn, då man bytt ut orden islam och religion mot kultur, eftersom det är mer gångbart i Sverige. Muslimerna har upptäckt att konfessionell undervisning inte bemöts lika positivt här, vilket gör att man benämner det annorlunda. (Ouis/Roald, 2003, s85)

När islam nu är en del av det svenska samhället innebär det att en ömsesidig och gradvis anpassning får ske. För islams del sker det delvis i takt med generationsväxlingen, en successiv försvenskning och en svensk eller, som det ibland kallas, blågul islam formas. (Svanberg/Westerlund, 1999, s20-24) För svenskarnas del gäller det att visa öppenhet och respekt för andra sätt att se på religion och religiösa behov, t ex moskéer och begravningsplatser. (SOU 1996:55, s363)

Sammanfattningsvis kan sägas att Ström och Musonda är eniga om att kommunens riktlinjer inte medger några integrationsinsatser som riktar sig till anhängare av en viss religion. Konsekvensen blir således att islam inte spelar någon roll i det kommunala integrationsarbetet. Bemötandet däremot, kan te sig olika beroende på vem i den kommunala organisationen individen kommer i kontakt med.

4.2 Islam som hinder

Intervjumaterialet ger vid handen att vissa omständigheter mer än andra bidrar till att islam kan uppfattas som ett hinder i integrationen av invandrare i det svenska samhället. Becirov ser den bristande kunskapen och människors attityder som ett tydligt hinder. Ström nämner också attityder som ett hinder och tänker på tjänstemäns privata uppfattningar. Hamberg pekar på att det finns okunskap bland imamer om det svenska samhället, vilket får konsekvenser för den enskilda muslimen. Musonda tror att vissa upplever islam som ett hot och att religion i vissa fall kan ha en uteslutande funktion. Otterbeck menar, liksom Musonda att islam kan användas i syfte att avgränsa, men att islam också kan ha rakt motsatt funktion. För att svara på frågan menar Otterbeck att man måste se vad invandrarna använder islam till.

Den enskilde tjänstemannens beteende, som Ström tar upp, har visat sig ha stor betydelse. Ehn har i sina samtal med invandrare kommit fram till att det är närvaron i mötet och empatin för invandrarens upplevelser som betyder mest för invandraren. Hon menar att kunskaper om invandrarnas hemländer är bra, men gentemot inlevelseförmågan står sig andra kunskaper slätt. (2000, s47-50) Fördomar och slentrian kan grumla synen på den aktuella situationen. Det krävs således engagemang och medmänsklighet för att mötet mellan tjänsteman och invandrare ska få bästa resultat.

När det gäller svenskar i allmänhet och deras inställning till islam, kan Integrationsbarometer 2004 (s64-67) ge vägledning. I denna konstateras att det är lång väg att gå tills islam och muslimer blir erkända som en självklar del av den för svenska myndigheter eftersträvansvärda etniska och religiösa mångfalden. Enligt undersökningen anser två tredjedelar av de tillfrågade att värderingar inom islam inte är förenliga med grundläggande värderingar i det svenska samhället, 30% är kategoriskt negativa och övriga svarar att värderingarna till stor del inte är förenliga. Ytterligare ett exempel beskriver muslimernas ställning i det svenska samhället, nämligen frågan om svenska muslimer är som svenskar i allmänhet. 40% svarar positivt på frågan och 54% svarar negativt på frågan. Undersökningen visar att det finns en klyfta mellan infödda svenskar och invandrare och att svenskar upplever islam som ett främmande och svårintegrerat inslag i den svenska kulturen.

Svenska myndigheter verkar inte ta rapportens resultat så allvarligt. Andreas Carlgren, generaldirektör för Integrationsverket, hävdar att det som Integrationsbarometer 2004 ger uttryck för inte i första hand är ett negativt ställningstagande mot muslimer. Istället tycker han sig se en uppmaning till dialog och han utläser att det finns en undran över islam som religion. Integrationsminister Jens Orback vill inte dra förhastade slutsatser av de resultat som integrationsbarometern visar, men menar att avståndet mellan muslimer och icke-muslimer är

för stort i Sverige idag. (DN, 1 september 2005) Myndighetsföreträdarna menar således att muslimer och andra svenskar behöver mötas och utbyta tankar och åsikter.

Undersökningar visar att attityder till invandring och invandrare har nära samband med andra betydelsefulla attityder hos en person. De kan ses som speglingar av förhållandet mellan livsomständigheter, livserfarenhet, värderingar och självuppfattning, vilket pekar på svårigheten att påverka opinionen med enstaka informationskampanjer eller samhälleliga punktinsatser. Människor som behöver trygghet och tydliga orienteringspunkter i tillvaron förenklar ibland händelser och avstår från nödvändiga nyanseringar. Genom att hålla fast vid ensidiga och absoluta skillnader, finner de ordning och balans i sitt liv. (Statens invandrarverk, 1997, s130-145)

Ibland framställs islam som ett hot. Arne Trankell menar att hotet dels kan ses som ett kulturellt hot, att man har en motvilja till invandrare, dels som ett socio-ekonomiskt hot, att man har en fruktan för invandrare. (Statens invandrarverk, 1997, s143) Svensken i gemen får en uppfattning om islam serverad i skolböcker, tidningar och etermedia, där religionen framställs som främmande och i grunden avvikande från svenskt kulturmönster. (Svanberg/Westerlund, 1999, s11) Intressant är att trots många svenskars farhågor för att den svenska kulturen ska utplånas, har svenskar ibland svårt att acceptera att de själva är bärare av en speciell kultur. Paul Britten Austin, som Daun citerar, menar att det är ett kulturellt särdrag i sig. Han anser att svenskars sätt att leva och tänka är lika kulturspecifikt som andra folks. Svenskar har dessutom en tendens att tycka att alla andra folk efter hand kan eller bör ta till sig svenska värderingar. (1989, s323) För att ge perspektiv åt rädslan för kulturell uppblandning kan man gå till undersökningar som har kunnat konstatera att de flesta utrikes födda personer som varit i Sverige en längre tid, uppvisar allt fler likheter med den infödda befolkningen. (SOU 1996:55, s49) Oron visar sig alltså vara till viss del uppförstorad och onyanserad.

I intervjumaterialet lyfts bristen på kunskap fram som en negativ faktor. Särskilt tydligt framkommer det i massmedia, menar flera. Sveriges Muslimska Råd delar denna uppfattning. De konstaterar, mot bakgrund av massmediernas avskräckande spegling av islam, att västerlandet inte har förstått vad islam egentligen är. (<http://www.sverigemuslimskarad.se/artiklar/02.html>) Undersökningar har visat att flertalet muslimer i ledande ställning upplever att den negativa bild av islam som massmedier ger är ett mycket stort problem. (Brattlund/Samuelsson, 1991, s31) Inte minst sedan terrordåden i USA 11 september 2001, har attityden till muslimer överlag hårdnat och behovet av kunskap om islam och muslimer ökat. Genom attentaten har islam och muslimer kommit att representera något

negativt och farligt, menar Larsson. (2005, s448) Somliga menar att det efter händelserna den 11 september kommit fram attityder som tidigare legat i dvala. Fler upplever nu att det är tillåtet att lufta sina islamkritiska tankar. (Ouis/Roald, 2003, s25) Konsekvenserna av sådana tankar får ibland konkreta uttryck, vilket Islamiskt Kultur Centrum i Lund fick erfara då de fick ett brev med tidningsklipp som handlar om muslimer som omkommit i attentat eller olyckor runt om i världen. Organisationen Antimuslimsk front som sade sig vara avsändare, uttryckte i brevet sitt gillande över att de omkomna är muslimer. (SDS 30 november 2005) En positiv konsekvens är att den enskilde muslimen tvingats till en större självreflexiv hållning, eftersom behovet av att försvara sig och sin religion ökat. (Högfeldt, 2005, s60)

Musonda reflekterar i intervjun över huruvida moskébränderna i Malmö gynnar eller missgynnar integrationen. Larsson (2005, s447) hävdar att just kriser och katastrofer kan leda till ökad förståelse och sympati för de som drabbats och exemplifierar med branden i Makedoniska föreningens lokaler på Hisingen i Göteborg den 29 oktober 1998. Såväl medkänsla med muslimerna som avsky för gärningsmännen väcks till liv hos den svenska befolkningen. För muslimernas del ökar besvikelsen över det nya landets oförmåga att hantera misstron mot de nya medborgarna. Konsekvenserna kan således bli både negativa och positiva.

Ingmar Karlsson anser att kunskap dels om islams mångfald, dels om den muslimska invandringens blandade karaktär, är en absolut förutsättning för att integration ska lyckas. Kunskapen fungerar således som en nyckel till framgångsrik integration. (http://www.abisf.com/lectures/lecture_%20DeMuslimskaInvandrarnaEnBrygga.html) Vem som förmedlar kunskapen är centralt ur ett trovärdighetsperspektiv, eftersom det är förenat med viss makt. (Statens invandrarverk, 1997, s135) Det ställs därmed krav på den som ska kommunicera islams tankar. Ofta anlitas så kallade experter. De åtnjuter ofta stort förtroende, medan muslimers ord bemöts med misstänksamhet och ifrågasättande, anser Ouis. I samband med Ramadan skildras muslimernas firande i tidningsartiklar, som ofta innehåller kommentarer av någon islamolog ”som för att ge korrekta fakta i fråga om vad Ramadan är och för att korrigera det som sagts” (Ouis/Roald, 2003, s316) Sällan vänder sig media till lärda muslimer för att få fram fakta, menar Sveriges Muslimska Råd. (<http://www.sverigesmuslimskarad.se/artiklar/02.html>) Muslimer riktar här kritik mot att de inte själva får komma till tals, utan räknas som en sekundär och mindre tillförlitlig källa. Hylland Eriksen pekar på att problemet inte bara finns inom den massmediala världen. Han menar att när västliga makthavare talar om islam talar de oftare om och till muslimer än med dem. (2004, s144)

Sammanfattningsvis kan sägas att skälen till att islam kan uppfattas som ett hinder för integration av invandrare i det svenska samhället härleder intervjupersonerna främst till de attityder allmänheten har till islam och muslimer samt till den okunskap som råder dels kring islam bland svenskar dels om det svenska samhället bland muslimer. Okunskapen leder till missförstånd från båda håll. Konsekvensen kan bli att integrationsprocessen försvåras.

4.3 Islam som möjlighet

Intervjupersonernas ställningstaganden motiveras olika. Ström och Musonda utgår från svensk lagstiftning, Becirov och Kosrawe utgår från Koranens ord och Hamberg och Otterbeck baserar sina ställningstaganden på resultat från olika undersökningar och målar fram en mångfasetterad bild av religionens betydelse. Ström och Musonda ser islam som en faktor i vissa invandrades liv, men islam utnyttjas inte av kommunen i integrationssyfte. I vissa konkreta fall menar de att ett utökat samarbete skulle kunna gagna integrationsarbetet. Becirov och Kosrawe menar att islamiska centra skulle kunna ha en viktig funktion i integrationsarbetet och att det finns en utvecklingpotential inom området. Hamberg och Otterbeck ser ur sitt forskarperspektiv en uppsjö av faktorer som påverkar huruvida islam kan fungera som en möjlighet. I intervjumaterialet finns ett motiv som är gemensamt för allas svar – redskapsmotivet – islam kan ses som ett redskap i integrationen. Detta tar sig olika uttryck.

Bland annat lyfter intervjupersonerna fram imamernas roll och talar om den diskussionen som förts om en svensk imamutbildning. Hassan Moussa, ordförande i Sveriges imamråd, efterlyser en imamutbildning där tonvikten ligger på samhällskunskap och juridik. Han hävdar att när en muslim får problem, som inte sällan är kopplade till integration, går han/hon till sin imam i första hand. Moussa föreslår att imamernas löner ska bekostas av staten. Många imamer kan inte livnära sig på sin imamtjänst vilket gör att de tvingas ha andra arbeten vid sidan om, såsom taxichaufför, arbete på posten eller inom hemtjänsten. Det får till följd att imamerna inte finns tillgängliga för samtal i den utsträckning som de anser skulle behövas. (Expressen, 17 juni 2005) Mostafa Kharraki, ordförande i Förenade Islamiska Församlingarna i Sverige, betonar vikten av att en imam kan tala svenska och har kunskaper om hur det svenska samhället fungerar. Kharraki berättar att i islamiska samhällen har en imam stor auktoritet och är en viktig opinionsbildare, vilket inte är fallet i Sverige pga av imamernas bristfälliga kunskaper om det svenska samhället. (Brattlund/Samuelsson, 1991, s27) Imamer som är insatta i både sharia och den svenska lagstiftningen skulle kunna minimera den

lojalitetskonflikt som en del muslimer känner i Sverige, vilket skulle påskynda integrationen, menar Pernilla Ouis. (Ouis/Roald, 2003, s95)

Vikten av tidiga insatser betonas i litteraturen, eftersom man vid undersökningar har kunna konstatera att den största reformeringen i invandrarnas familjeförhållande sker under de första åren i Sverige. Då känner de fortfarande att de kan mottas som jämställda och jämlika i det svenska samhället. Invandrarna känner då sig som andra klassens medborgare. (Eyrumlu, 1997, s117-118) Får nyanlända muslimer i ett tidigt skede redskapen, bland annat av sin imam, för att leva ett islamiskt liv i svensk kontext, kan den fortsatta utvecklingen således underlättas.

Bland andra Becirov berättar om moskéns roll som mötesplats för muslimer med olika etnisk bakgrund. Han menar att i moskén strålar en heterogen skara människor samman. Moskén blir därmed en smältdegel som för sin egen överlevnads skull behöver finna former för att få olika folkslag att fungera tillsammans med religionen som enda gemensamma nämnare.

Moskén är som ett samhälle i miniatyr där allehanda funktioner samlas under ett tak: vigslar, högtider, familjerådgivning, socialtjänst, undervisning och informationscentrum. De islamiska föreningarna har insett betydelsen av att inordna sig i svensk organisationskultur. På somliga ställen har försvenskningen till det yttre gått långt. Mahmoud Aldebe beskriver moskén som ett "Folkets hus" med andaktsrum, socialbyrå utbildningscenter, kulturforum och informationsbyrå (Karlsson, 1999, s200-209)

I anslutning till moskén i Malmö finns en skola, berättar Becirov, där andelen svenska lärare är ca 80%. Huruvida idealet för en muslim är att låta sitt barn gå i en muslimsk friskola eller i den svenska kommunala skolan är svårt att säga. Rektorn på Islamiska skolan i Göteborg, Abdirisak Waberi, menar att "vägen till integration går inte via den kommunala skolan". Han menar att kravet på likriktning är för stort i den kommunala skolan för att barnen ska kunna utveckla sin muslimska identitet. Enligt Waberi kan segregation brytas först när man kan säga att man är stolt över den man är. (SFT, 9 mars 2004) Waberi menar således att en skolas primära syfte ska vara att utveckla och stärka elevens identitet för att eleverna i ett senare skede ska kunna integreras. Statens invandrarverk menar att det inte finns fog för den typen av identitetsargument. De exemplifierar med rasisten som mycket väl vet vilken identitet som är knuten till den egna personen, men som inte är mer avslappnad och generös på grund av det. (Statens invandrarverk, 1997, s135) Åsikterna kring vilken metod man ska tillämpa för att nå bästa resultat beror alltså på vem man frågar. I det här fallet framkom två diametralt olika synvinklar, vilket avsevärt försvårar integrationsmöjligheterna.

I litteraturen hävdas att en öppen och konstruktiv dialog mellan muslimer och icke-muslimer skulle kunna utgöra en möjlighet i integrationsarbetet. Det skulle kunna resultera i att muslimerna i högre utsträckning än idag kan delta aktivt i politiken. Imamrådskommittén anser att den islamiska helhetssynen gör muslimer skyldiga att engagera sig politiskt. (Svanberg/Westerlund, 1999, s23) Samverkan mellan olika svenska organisationer och föreningar med invandrare skulle vara ett sätt att ha en levande dialog, men också dialogen enskilda individer emellan är viktig. Ett konkret sätt att skapa dialog är att låta invandrarbarnen berätta om sin religion och sina traditioner i skolan. Ibland görs utflykter för att besöka en moské, men man kan börja med det man har och ge invandrarna en röst och låta dem förmedla ett upplevelseperspektiv, menar Baysan/Bennerstam. (1990, s232-235)

Sammanfattningsvis kan sägas att intervjupersonerna lyfter fram imamernas och moskéernas betydelse som opinionsbildare och mötesplats samt den potentiella möjlighet som finns inbyggt i skolväsendet. Dialogens betydelse lyfts också i detta avsnitt fram som en möjlighet i integrationsarbetet. Konsekvensen blir att islam kan ses som ett redskap i integrationsarbetet och en faktor att räkna med och använda sig av. Det finns en stor utvecklingspotential inom området.

5. Avslutning

5.1 Avslutande diskussion

En promenad genom vilken genomsnittlig svensk stad som helst visar den förändring i befolkningsstrukturen som skett i Sverige. Och som har skett i perioder genom hela historien. De problem som invandringen denna gång har fört med sig uppmärksammas och debatteras på alltifrån regeringsnivå till kommunal nivå, men också i mer privata sammanhang, som i bastun på Kallis i Malmö till exempel. I vår tid, som präglas av vad alla *tycker* och inte minst *känner*, har de flesta en åsikt om det mesta. Myndigheter talar om Sveriges *nusituation* och framtid i termer av marginalisering, social utslagning, ökande klyftor avseende såväl ekonomi, kunskap som känsla av delaktighet i det svenska samhället. I den massmediala och privata debatten är generaliseringar och oklara definitioner av begrepp ett stående inslag.

Utvecklingen aktualiserar hur ett samhälle och dess medborgare förhåller sig till människor av annan tro, tradition och kultur. Den för många svenskar annorlunda syn på religion som

somliga invandrare har, provocerar svenskar att tänka kring vad religion betyder, för ett samhälle och i en människas liv. Mötet mellan islam och Sverige visar på svårigheten att skilja religion och kultur åt. Debatten avslöjar hur intimt förknippade och sammantvinnade detta ordpar är. Uttalande som ”mötet mellan islam och svensk kultur och värderingar” är bara ett exempel. Uttrycket ”integration av en invandrare i det svenska samhället” kan då inte bara tolkas bokstavligt, utan får en vidare betydelse när integration också innefattar att en religion ska inordnas i ett för svenska förhållanden lämpligt fack, för att uttrycka det drastiskt.

Ett förvrängt ordspråk kan lyda: att tala är silver, att handla är guld, att handla på rätt sätt är diamant. Undersökningen visar att välgrundade tankar och teorier som i praktiken har utarbetats i samarbete med invandrare är viktiga, liksom en lyhördhet för den dynamik som med nödvändighet måste finnas när det handlar om människors liv. Hur lätt är det inte att tänka på hur gruppen invandrare skulle vilja ha det, om de skulle få bestämma själva? Det blir i ett avseende en objektifiering av den stora och heterogena gruppen invandrare. Istället för att fråga invandrarna själva, ligger det nära till hands att bygga sina åsikter på egna antaganden, med vår kultur som ram för tänkandet.

Det finns en diskrepans mellan lagstiftarnas intentioner och den debatt som kommer till uttryck i massmedia och i det vardagliga samtalet människor emellan. Gapet mellan beslutande politiker och medborgare blir otvivelaktigt större när teorin inte är förankrad i praktiken. Lagstiftningens styrka ligger i att den värnar medborgarnas intressen, samtidigt som dess svaghet är att den kan upplevas som begränsande för de uttryckssätt myndigheter kan använda sig av för att nå uppsatta mål. Utmaningen ligger i att undvika känslor av uppgivenhet eller begränsning och istället vända på perspektivet. Lagar finns till för människornas skull, inte tvärtom. Lagar är till för att stödja en sund samhällsutveckling, där alla människors lika värde betraktas som en utgångspunkt för allt annat arbete. I ljuset av detta framstår kanske vissa tankar och förslag i annan dager. Undersökningen visar att det som ena parten ser som ett hinder kan av den andra parten ses som en möjlighet. Ungefär lika självklart som att ett mynt har en fram- och en baksida.

Ett grundläggande problem är att svenska myndigheter underskattar vikten av att förankra sina intentioner hos den svenska befolkningen, anser jag. Ett välkänt faktum är att det arbetslag där alla anställda drar åt samma håll, kommer att skörda framgångar. Hela Sveriges befolkning kan omöjligt dra åt samma håll, det säger sig självt. Det är knappt ens önskvärt, eftersom man då skulle misstänka att alla åsikter inte fick uttryckas. Ett brett förankringsarbete skulle kunna ge alla medborgare instrument för att förstå och känna sig delaktiga i det projekt som är *vårt* samhälle.

Det finns förstås inga enkla svar eller lösningar på hur man ska hantera situationen idag. Då hade vi inte ens behövt reflektera kring de problem som är kopplade till integrationen, eftersom vi förmodligen då redan hade varit i paradiset. Undersökningen visar dock på att det finns en utvecklingspotential för islam som ett medel i integrationsarbetet. Islam kan ses som *en* väg att gå i integrationsarbetet. Precis som det finns *andra* vägar att gå för att nå de mål man strävar efter.

5.2 Sammanfattning

Uppsatsen *Islam i det svenska samhället ur ett integrationsperspektiv* har handlat om förhållandet mellan islam och integration. Syftet med uppsatsen har varit att ta reda på hur man kan se på islam i det svenska samhället ur ett integrationsperspektiv.

Undersökningen visar att islams representation bland invandrare kan ses som varken ett hinder eller en möjlighet ur ett kommunpolitiskt perspektiv. Såväl de intervjuade muslimerna som de tillfrågade forskarna kan se Islam både som ett hinder och en möjlighet i integrationsarbetet. Det som några upplever som ett hinder kan andra se som en möjlighet.

Svensk lagstiftning, attityder i samhället och invandrarens livssituation sägs påverka islams roll i integrationen. De argument som huvudsakligen används för att visa att islam varken är ett hinder eller en möjlighet i det kommunala integrationsarbetet hänvisar till svensk lagstiftning. Islam sägs kunna vara ett hinder pga de attityder allmänheten har till islam och muslimer samt pga den okunskap som råder dels kring islam bland svenskar dels om det svenska samhället bland muslimer. Islam sägs kunna vara en möjlighet om man ser religionen som ett redskap i integrationsarbetet.

Att se islam varken som ett hinder eller en möjlighet kommer till uttryck genom att kommunerna i Malmö och Lund inte har särskilda integrationsinsatser för muslimer. De praktiserande muslimernas ställningstagande kommer till uttryck i den undervisning och i de verksamheter som bedrivs på Islamic Center i Malmö och Islamisk Kultur Centrum i Lund & Muslim Students. De två forskarna har olika syn på hur deras ställningstagande kommer till uttryck. Hamberg anser inte att frågan är relevant för henne, eftersom hon ”bara studerar”, som hon själv uttrycker det. Otterbeck menar att hans ställningstagande, att islam både kan vara ett hinder och en möjlighet, kommer till uttryck i hans roll som policymaker och föreläsare.

Konsekvensen av att se islam varken som ett hinder eller en möjlighet i det kommunala integrationsarbetet blir att islam inte spelar någon roll i kommunernas integrationsarbete. Konsekvensen av att se islam som ett hinder blir att integrationsprocessen försvåras pga

religionens närvaro. Konsekvensen av att se islam som en möjlighet blir att integrationsprocessen underlättas pga religionens funktion som ett redskap i integrationsarbetet.

Källförteckning

Litteratur

Alwall, Jonas (1999) "Muslimerna och religionsfriheten" i Svanberg, I., Westerlund, D., red.: *Blågul islam? Muslimer i Sverige*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Barbosa da Silva, António, Barbosa da Silva, Domingos (1988) *Kulturkonfrontation – kris eller möjlighet?* Uppsala: Alpha Beta Sigma

Baysan, Selahattin, Bennerstam, Hanns, R. (1990) *Kulturell förståelse. Om landsbygdsinvandrare i Sverige*. Lund: Studentlitteratur

Brattlund, Åsa, Samuelsson, Jan (1991) *Islam – en svensk folkrörelse. Muslimer i svenskt samhällsliv*. Skellefteå: Artemis Bokförlag

Daun, Åke (1989) "Svenskhet som hinder i kulturmötet" i Daun, Å., Ehn, Billy, red.: *Blandsverige. Om kulturskillnader och kulturmöten*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Ehn, Siv (2000) *Flyktingars möte med Sverige. En studie av flyktingkapets erfarenheter*. Stockholm: CEIFO

Eyrumlu, Reza (1997) *Iranier möter Sverige. Bakgrund, mottagning, anpassning och integration*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

Holme, Idar M & Solvang, Bernt K (1991) *Forskningsmetodik Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur

Hylland Eriksen, Thomas (2004) *Rötter och fötter. Identitet i en ombyttig tid*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Högfeldt, Katarina (2005) *Bland sjalar och skägg – intervjuer med troende muslimer i Göteborg*. Göteborg: Enheten för mångkulturell utveckling i Göteborgs stad/Frölunda

Johansson, Bo (1999) "Islamiska friskolor – lyckad integration eller hot mot mångfalden?" i Svanberg, I., Westerlund, D., red.: *Blågul islam? Muslimer i Sverige*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Karlsson, Pia, Svanberg, Ingvar, red. (1997) *Religionsfrihet i Sverige. Om möjligheten att leva som troende*. Lund: Studentlitteratur

Karlsson, Pia (1999) "Islam tar plats – moskéer och deras funktion" i Svanberg, I., Westerlund, D., red.: *Blågul islam? Muslimer i Sverige*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Larsson, Göran (2005) "Muslimer i Sverige. Mellan tolerans och islamofobi" i Andersson, Daniel, Sander Åke, red.: *Det mångreligiösa Sverige – ett landskap i förändring*. Lund: Studentlitteratur

Otterbeck, Jonas (2000) *Islam på svenska. Tidskriften Salaam och islams globalisering*. Stockholm: Almqvist & Wiksell International

Ouis, Pernilla, Roald, Anne Sofie (2003) *Muslim i Sverige*. Stockholm: Wahlström & Widstrand

Popoola, Margareta (2002) "Integration, en samtidspeglning. En översikt". *Åjour - en serie kunskapsöversikter från Svenska Kommunförbundet nr 8*. Stockholm: Svenska Kommunförbundet

Socialhögskolan (2001) *PM för uppsatsskrivare*. Lund: Lunds universitet

Svanberg, Ingvar, Westerlund, David (1999) *Blågul islam? Muslimer i Sverige*. Nora: Bokförlaget Nya Doxa

Södergran, Lena (1997) *Invandrar- och flyktingpolitik i praktiken. Exemplet Umeå kommun*. Umeå Sociologiska institutionen vid Umeåuniversitet

Officiella tryck

Integrationsverkets skriftserie V (2005) *Integrationsbarometer 2004. En rapport om allmänhetens inställning till integration, mångfald och diskriminering 2003 och 2004.* Norrköping: Integrationsverket

SoS-rapport 1999:6 *Mångfald, integration, rasism och andra ord. Ett lexikon över begrepp inom IMER – Internationell Migration och Etniska Relationer.* Spånga: Socialstyrelsen

SOU 1996:55 *Sverige, framtiden och mångfalden. Slutbetänkande från invandrapolitiska kommittén.* Stockholm: Fritzes

Statens Invandrarverk, SIV (1997) *Mångfald och ursprung. Rapport från ett multi-etniskt Sverige.* Norrköping: Statens Invandrarverk

Statistiska Centralbyrån, SCB (2005) *Tillsammans – integration i svenska samhället.* Örebro: SCB

Tidningsartiklar

Dagens Nyheter, DN (1 september 2005) *Många negativa till islam*

Expressen (17 juni 2005) *Svenska staten bör anställa imamerna*

Stockholm Fria Tidning, SFT (9 mars 2004) *Islam – en väg till integration*

Sydsvenska Dagbladet, SDS (30 november 2005) *Muslimsk förening fick brev med dödshot*

Internet

Regeringens hemsida: (31 december 2005)

<http://www.regeringen.se/sb/d/504/a/3027> *Grundläggande fri- och rättigheter*

<http://www.regeringen.se/content/1/c4/20/90/871fe829.pdf> *Regeringens skrivelse 2001/02:129 Integrationspolitik för 2000-talet*

<http://www.regeringen.se/content/1/c6/05/00/93/30b3e2ef.pdf> *Faktablad om Budgetpropositionen 2006. Ett integrerat Sverige.*

Sveriges Muslimska Råds hemsida: (28 september 2005)

<http://www.sverigesmuslimskarad.se/artiklar/02.html> *Konsekvenserna av Islam debatten i Sverige*

AB Internationella småländska funderingar, Ingmar Karlssons hemsida: (31 december 2005)

http://www.abisf.com/lectures/lecture_%20DeMuslimskaInvandrarnaEnBrygga.html

Karlsson, Ingmar (30 maj 2002) *De muslimska invandrarna – en brygga mellan två kulturer? – promotionsföreläsning vid teologiska fakulteten i Lund*

Bilaga

Intervjufrågor (till intervjupersonerna i egenskap av sina professioner, inte som privatpersoner):

- * Ser Du islam som en möjlighet eller ett hinder för integration av invandrare i det svenska samhället?
- * Hur argumenterar Du för/motiverar Du ett sådant ställningstagande?
- * Vilka uttryck tar sig ett sådant ställningstagande?
- * Vilka konsekvenser får ett sådant ställningstagande?
- * Tycker Du att en eventuell koppling mellan islam och integration uppmärksammas i det svenska samhället? Om ja – hur?
Om nej – varför inte?
- * Hur skulle islam kunna användas som ett medel i integrationen?